

**Univerzitet u Beogradu
Multidisciplinarne master akademske studije
Terorizam, organizovani kriminal i bezbednost**

MASTER RAD

**DOKAZIVANJE KORUPCIJE U
REPUBLICI SRBIJI**

Mentor:
Prof. dr Dragan Simeunović

Kandidat:
Mitar Jeremić

Beograd, 2015. godina

Biografija:

Rođen 03.10.1984. godine u Valjevu. Diplomirao na Fakultetu za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu i stekao zvanje diplomirani ekonomista.

Na Fakultetu političkih nauka uspešno završio specijalistički program inovacije znanja iz oblasti Terorizam i organizovani kriminal, čiji je rukovodilac prof. dr Dragan Simeunović.

Školske 2012/2013 godine na Univerzitetu u Beogradu upisao dvogodišnje multidisciplinarne master akademske studije iz oblasti Terorizam, organizovani kriminal i bezbednost.

Zaposlen na aerodromu “Nikola Tesla” u delatnosti informacionih tehnologija na radnom mestu Administrator specifičnih aerodromskih sistema.

APSTRAKT

Korupcija se svrstava u fenomen koji je postao jedan od najvećih problema sa kojim se suočavaju građani Republike Srbije. Ovaj problem je star koliko i sama država, ali konačno se shvatilo da se mora povesti i sprovesti odlučna borba, jer su svi pokazatelji Republiku Srbiju svrstali na samo evropsko dno u pogledu razmera i oblika korupcije.

Moralo je se nešto važno i ozbiljno preduzeti. Najpre se krenulo od zakonske regulative, jer se mora priznati da stari zakoni nisu mogli na pravi način da „prate“ tu antikorupcijsku aktivnost.

U radu se najpre kreće od definicije pojma korupcije kako u njegovom širem, tako i u najužem značenju, jer se smatra da je to prvi korak na putu dokazivanja korupcije. Pored zakonom dozvoljenih dokaznih radnji prikazano je na koji način se odvija borba protiv korupcije kroz državne institucije, kao i na koji način funkcionišu nezavisni antikorupcijski organi i kako njihov rad utiče na rešavanje krivičnih dela sa elementom korupcije. U radu je data i jedna realna slika, koja trenutno odslikava čitav naš antikorupcijski sistem sa svim manama i prednostima, ali i sa jasnom porukom da svi koji se koruptivno ponašaju mogu očekivati zasluženu kaznu.

U ovom radu je prikazano koliko veliku pažnju korupcija izaziva kod građana i kod vladajućeg establišmenta, kao i na koji način svako od njih pokušava da da svoj doprinos prevazilaženju ovog problema.

KLJUČNE REČI

- Korupcija
- Zloupotreba
- Krivično delo
- Dokazne radnje
- Dokazivanje

ABSTRACT

Corruption is classified as a phenomenon that has become one of the biggest problems faced by citizens of the Republic of Serbia. This problem is old as the state itself, but finally it was realized that it must take the implement and decisive battle, because all indications ranked Republic of Serbia at the bottom in Europe in terms of the scale and forms of corruption.

It had to be something important and seriously undertaken. First, it had to start from the legislation, because the old laws could not be the right way to "follow" this anti-corruption activity.

First of all, this work is starting with the definition of corruption both in its wider and in its narrowest sense, because that is the first step on the road to prove corruption. In addition to the legally permissible evidentiary actions its showed how to place the fight against corruption through state institutions, as well as how it operates independent anti-corruption bodies and how their work affects the resolution of criminal acts with elements of corruption. Also, this work gives a realistic picture, which currently reflects our whole anti-corruption system with all the pros and cons but with a clear message to all who are in corrupt act can expect deserve punishment.

This work has to show how much attention corruption causes among citizens as well as the ruling establishment and how each of them is trying to contribute to overcoming this problem.

KEY WORDS

- Corruption
- Abuse
- Criminal Act
- Evidence collection
- Proving

SADRŽAJ

I UVOD	1
II KRIVIČNA DELA IZ OBLASTI KORUPCIJE	3
1. POJAM KORUPCIJE	3
2. OBLICI KORUPCIJE	5
3. OBLICI KORUPCIJE U REPUBLICI SRBIJI.....	7
4. BITNE KARAKTERISTIKE KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DELA	7
III DOKAZIVANJE KORUPCIJE	9
1. POJAM KORUPCIJE I NJEGOVA KLASIFIKACIJA	9
2. DOZVOLJENOST POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI	12
3. ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA	12
4. NEZAKONITI DOKAZI, NEZAKONITA PRIMENA POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I ODGOVORNOST SLUŽEBIH LICA	13
5. POD KOJIM USLOVIMA I KADA SE MOGU PRIMENJIVATI POSEBNE DOKAZNE RADNJE ...	14
IV VRSTE POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE	15
1. TAJNI NADZOR KOMUNIKACIJE	15
1.1 SPISAK KRIVIČNIH DELA I POSTUPAK ODOBRAVANJA	16
1.2 POSTOJANJE SUMNJE.....	16
1.3 LICA PREMA KOJIMA SE OVA MERA PRIMENJUJE I KOLIKO TRAJE	17
1.4 SPROVOĐENJE MERA NADZORA	17
1.5 KORIŠĆENJE DOBIJENIH DOKAZA	17
2. SIMULOVANI POSLOVI	18
2.1 SIMULOVANJE DAVANJE MITA.....	18
2.2 MATERIJALNI USLOVI ZA PRIMENU	18
2.3 FORMALNI USLOVI	19
2.4 ULOGA DRŽAVE I NJENIH ORGANA KOD PRIMENE OVE DOKAZNE RADNJE	19
2.5 TRAJANJE MERE.....	20
3. RAČUNARSKO PRETRAŽIVANJE PODATAKA	20
4. KONTROLISANA ISPORUKA	21
5. PRIKRIVENI ISLEDNIK.....	22
5.1 USLOVI ZA NJEGOVO ANGAŽOVANJE	23
5.2 AKTIVNOSTI PRIKRIVENOG ISLEDNIKA.....	25
5.3 PRIKRIVENI ISLEDNIK U FUNKCIJI SVEDOKA	25

6. TAJNO PRAĆENJE I SNIMANJE	26
7. SASLUŠANJE I ZAŠTITA SVEDOKA I ZAŠTIĆENOG SVEDOKA	27
7.1 ZAŠTIĆENI SVEDOK (POJAM)	27
7.2 ISPITIVANJE ZAŠTIĆENOG SVEDOKA	28
8. NAČINI BORBE PROTIV KORUPCIJE	29
8.1 PREVENTIVA, REPRESIJA, EDUKACIJA	29
8.2 SLOBODAN PRISTUP INFORMACIJAMA	32
8.3 SPREČAVANJE KORUPCIJE I IZBOR PREDSTAVNIKA NARODA	34
8.4 SUKOB INTERESA I KONTROLA IMOVINE	35
8.5 ANTIKORUPCIJSKI ORGANI	36
9. NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE U REPUBLICI SRBIJI ZA PERIOD OD 2013 – 2018. GODINE	38
9.1 OPŠTI CILJ I NAČELA STRATEGIJE	39
9.2 OBLASTI STRATEGIJE	41
9.3 POLITIČKE AKTIVNOSTI (OPIS STANJA)	42
9.4. CILJEVI POLITIČKE AKTIVNOSTI	43
10. JAVNE FINANSIJE	43
10.1 JAVNI PRIHODI	43
10.2 CILJEVI JAVNIH PRIHODA	44
10.3 JAVNI RASHODI	45
10.4 CILJEVI JAVNIH RASHODA	46
10.5 JAVNA FINANSIJSKA KONTROLA, EKSTERNA REVIZIJA I ZAŠTITA FINANSIJSKIH INTERESA EVROPSKE UNIJE	46
10.6 CILJEVI JAVNE FINANSIJSKE KONTROLE, EKSTERNE REVIZIJE I ZAŠTITE FINANSIJSKIH INTERESA EVROPSKE UNIJE	47
11. PRIVATIZACIJA I JAVNO – PRIVATNO PARTNERSTVO	48
11.1 CILJEVI PRIVATIZACIJE I JAVNO – PRIVATNOG PARTNERSTVA	49
12. PRAVOSUĐE	49
12.1 CILJEVI PRAVOSUĐA	50
13. POLICIJA	51
13.1 CILJEVI POLICIJE	52
14. PROSTORNO PLANIRANJE I IZGRADNJA	52
14.1 CILJEVI PROSTORNOG PLANIRANJA I IZGRADNJE	53

15. ZDRAVSTVO	53
15.1 CILJEVI ZDRAVSTVA	54
16. OBRAZOVANJE I SPORT	55
16.1 CILJEVI OBRAZOVANJA I SPORTA	56
17. MEDIJI	57
17.1 CILJEVI MEDIJA	58
18. ZAKON O AGENCIJI ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	58
18.1 ZAKON O STRATEGIJI ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	58
19. SAVET ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE	60
V ZAKLJUČAK	63
LITERATURA	64
PROPISI	66
INTERNET IZVORI	66

I UVOD

Fenomen poznat pod imenom korupcija danas je predmet mnogih istraživanja, naučnih studija i vrlo ozbiljnih stručnih rasprava, koje obuhvataju kako prostorni okvir Republike Srbije, tako i mnoga druga područja. Sva ta mnogobrojna istraživanja najpre ukazuju na postojanje korupcije, ali isto tako ovi naučni članci pokušavaju da dođu do najefikasnijih metoda za njeno rano otkrivanje, sprečavanje i suzbijanje. Čitava ova, nazovimo je polemika ukazuje da je korupcija vrlo prisutna u svim porama našeg društva, ali isto tako govori i o velikoj korupciji i u zemljama u okruženju.

Ta činjenica nam nikako ne daje za pravo da se “opuštenije” odnosimo prema toj pojavi, već naprotiv mora da nas motiviše da se svim raspoloživim i dozvoljenim sredstvima borimo da tu pojavu što efikasnije iskorenimo.

Naravno da se sve dokazne radnje koje su u službi otkrivanja, sprečavanja i procesuiranja korupcije moraju oslanjati na zakonsku regulativu uz poštovanje načela Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹

Vrlo često se postavlja jedno sasvim logično i prirodno pitanje. Koji su najčešći uzroci korupcije u Republici Srbiji? Mnogi teoretičari i istražitelji najrazličitijih profila u svojim člancima pokušavaju da odgovore na ovo vrlo složeno i kompleksno pitanje.

Upuštanje u ovu problematiku zahteva posedovanje velikih predznanja o kulturnim, tradicionalnim, ekonomskim pa i političkim vrednostima naše društvene zajednice. Sve ovo se mora posmatrati pojedinačno, ali i u velikoj povezanosti, jer svaka od ovih celina u velikoj meri utiče na drugu.

U vremenskom intervalu od 2000-te pa na ovamo u Srbiji su „isplivale“ na površinu velike afere sa obeležjima korupcije. Neke od njih su izazvale veliku pažnju javnosti: „Agrobanka“, „Galenika“, „Mišković“, „Azotara“ a nešto ranije „Kofer“, „Indeks“ i mnoge druge. Ove, ali i druge afere koje su vezane za korupciju su velika inspiracija istraživačkog novinarstva, koje pokušava da odgonetne sve „tajnovitosti“ koje su vezane za ovaj fenomen.

¹ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Službeni list SICG, broja/03

Vrlo često njegov doprinos je značajan vid pomoći zvaničnim državnim institucijama i pravosudnim organima, koji su uključeni kako u razotkrivanje, tako i u procesuiranje koruptivnih krivičnih dela.

Korupcija se vrlo teško dokazuje. Razloga je mnogo, ali u osnovi leži činjenica da je u taj proces uključen mali broj ljudi. Na jednoj strani se nalazi koruptor, a na drugoj strani korumpirani, a interes im je zajednički, da se to krivično delo nikada ne razotkrije. Upravo iz ovih razloga je bilo neophodno da se u naše zakonodavstvo uvedu pored već postojećih dokaznih radnji i posebne dokazne radnje, a sve u cilju postizanja veće efikasnosti države na suprosvjetljavanju i suzbijanju korupcije koja je poprimila široke razmere.

Država je otišla i korak dalje, kada je 2005. godine donela Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji, koja je osmišljena kao nezavisna državna revizija sa zadatkom da omogući transparentnost i pouzdano izveštavanje o javnim funkcijama i da pored drugih državnih institucija uključi se u aktivnosti na suzbijanju korupcije u oblasti javnih finansija.

II KRIVIČNA DELA IZ OBLASTI KORUPCIJE

1. POJAM KORUPCIJE

Sam pojam korupcije nastaje od latinske reči „*corruptio*“ što znači: pokvarenost, izopačenost, razvrat, potkupljivanje, podmićivanje, kvarenje, raspadanje.²

Kao što se odmah da zaključiti ovaj termin je vrlo širok, a samim tim i tumačenje pojma korupcije je vrlo široko. Mada pojedini autori taj pojam značajno sužavaju, ipak su svi saglasni u jednom, da jedinstvena definicija korupcije ne postoji.

Činjenica je da korupcije ima sve više. Što je naše društvo postajalo razvijenije i složenije tako su se uočavali i novi vidovi korupcije, koji su se vrlo teško odmah prepoznavali, ali kada su značajno „uznapredovali“, već ih je bilo teško „obuzdati“. Možda se može izdvojiti nekoliko različitih definicija, a koje uglavnom susrećemo u teorijskim objašnjenjima korupcije i njenih uzroka.

Korupcija je svaki oblik zloupotrebe ovlašćenja, zbog lične ili grupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.³

Korupcija je zloupotreba javnih ovlašćenja za privatnu korist.⁴

Jedna vrlo široka definicija korupcije je da je to svaka zloupotreba položaja državnog službenika ili onoga ko vrši javnu funkciju, a koja za cilj ima ličnu ili pak materijalnu korist.⁵ Da bismo uspeli u borbi protiv korupcije moramo znati protiv čega se borimo. Uglavnom se prstom prvo upire u javnu upravu i državnu administraciju čiji su nosioci državni službenici, koji uglavnom primaju mito i možda se i s'pravom smatraju najkorumpiranijim establišmentom. To odmah upućuje da čim pre treba reformisati državnu upravu kroz značajno smanjenje ovlašćenja koja imaju i uvesti vrlo rigoroznu i oštru kontrolu.

² M.Vujaklija: Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta Beograd, 1970. godine, strana 479

³ Dr Jovan Ćirić, Mr Mario Reljanović, Nemanja Nenadić, Marko Jovanović, Dragan Dobrašinović, Danilo PejovićKorupcija, problemi i prevazilaženje problema, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca

⁴ Dr Jovan Ćirić, Mr Mario Reljanović, Nemanja Nenadić, Marko Jovanović, Dragan Dobrašinović, Danilo PejovićKorupcija, problemi i prevazilaženje problema, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca

⁵ Dr Jovan Ćirić, Mr Mario Reljanović, Nemanja Nenadić, Marko Jovanović, Dragan Dobrašinović, Danilo PejovićKorupcija, problemi i prevazilaženje problema, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca

Sve ovo je sa aspekta teorije tačno. Ali nikako ne sme da se zanemari stvarno stanje. Kod korupcije postoji dvostran odnos, figuriraju dva subjekta koji učestvuju u koruptivnoj radnji. Na jednoj strani se nalazi državni službenik koji zloupotrebljavajući službeni položaj prima mito, a na drugoj strani koruptor koji iz ove zloupotrebe izvlači ličnu korist.

Nisu samo državni službenici potkupljivi. Pojavni oblici ovog fenomena se uočavaju i među nosiocima privrednih ali i neprivrednih delatnosti. Uočava se korupcija i u mnogim javnim institucijama kao što su policija, zdravstvo, a nažalost i među nosiocima sudske vlasti. Ova pojava ne karakteriše samo razvijene civilizacije, već je značajno prisutna i u manje razvijenim zemljama, što je očigledan primer naša država. Vrlo važan aspekt korupcije, kao sistematske anomalije našeg društva, je što značajno ugrožava vladavinu prava.

Vladavina prava ne podrazumeva samo puko pridržavanje zakona, već i to da su **zakoni usklađeni sa određenim principima**, pre svega sa principom jednakosti i pravednosti. Opštost zakona podrazumeva da se oni unapred ne odnose ni na koga određenog, bilo na nekog pojedinca bilo na neku društvenu grupu, već na sve, i da zato moraju biti apstraktni. Poznatost i relativna određenost zakona omogućuju predvidljivost reakcija države i time i pojedincu ulivaju sigurnost. Jednakost zakona znači da se on odnosi jednako na sve građane bez obzira na njihove položaje u društvu. Pravednost zakonu daje legitimnost usled njegove prihvaćenosti od naroda zbog uverenja da se radi o pravednoj normi. Vladavina prava nije, dakle, vladavina zakona **nego vladavina načela** o tome kakvi zakoni treba da budu, te kako, na koga i od koga treba da se primenjuju.⁶

Vrlo je opasno i kobno po našu državu što građani korupciju smatraju normalnom pojavom, pa čak i prihvatljivim načinom života i poslovanja. Koliko god da je tačno da je ova pojava ukorenjena u našem društvu, ne može se preko te činjenice mirno i ćutke prelaziti. Ova pojava se mora glasno osuditi, ovakve nezakonite aktivnosti inkriminisati, raditi na podizanju svesti ljudi kroz političke akcije i kroz usvajanje različitih instrumenata, koji bi trebalo da posluže u iskorenjivanju ove štetne pojave. Pored svega nabrojanog potrebno je da se uvode novi mehanizmi nadgledanja i usmeravanja, a sve u cilju povećavanja efikasnosti ovih preduzetih mera.

⁶ Dr Dragan Simeunović, Uvod u političku teoriju, Beograd 2009. godine, strana 75

2. OBLICI KORUPCIJE (KRIVIČNA DELA IZ OBLASTI KORUPCIJE)

Već je istaknuto da ne postoji univerzalna definicija pojma korupcije, pa samim tim ne postoji ni jedinstvena metoda kojom se ista prepoznaje, kao ni instrumenti kojima se ona suzbija. Bez obzira na sve to, ipak se uočavaju različite vrste i oblici korupcije koje se po svojoj osobenosti mogu na neki način grupisati.

Politička korupcija se javlja među nosiocima političke vlasti, odnosno vezuje se za visoke državne funkcionere koji vrše vlast. Kada je politička grupacija organizovana u stranku došla na vlast i kada ta stranka ne sledi principe pravne jednakosti i istovetnih sloboda prava svih građana kao ključne principe pravne države, već na različite načine favorizuje svoje pripadnike, odnosno svoje partijske članove i simpatizere recimo pred sudom ili, pak, dodeljujući im razne vrste društvenih i materijalnih privilegija, i uopšte nezaslužanih društvenih pozicija, ili, još gore, ukoliko ta politička grupacija, koja predstavlja stranku na vlasti, uzima za sebe mimo prava ovlašćenja da raspolaže životima, slobodom i svojinom građana na osnovu svojih partijskih ciljeva i ideoloških načela, govori se o **partijskoj državi**. Partijsku državu mogu oživotvoriti vrlo različite političke i ideološke opcije.⁷

Mora se podvući da ovaj vid korupcije kod nas nije toliko izražen ili se bar „vešto“ prikriva, u svakom slučaju nije značajno zastupljen.

Administrativna korupcija je mnogo zastupljenija i predstavlja vid korupcije na mnogo nižem nivou. Javlja se uglavnom među činovnicima u državnoj administraciji koji su vezani za sprovođenje zakona i nekih podzakonskih akata. Sa ovim oblikom korupcije se najčešće susrećemo i uglavnom se radi o malim sumama novca. Kada se dublje zađe u ovu problematiku uočavamo i neke nove vidove korupcije, ali koji su mnogo ređe prisutni. Ipak se kao najčešća krivična dela iz oblasti korupcije pominju:

- Davanje mita, pod čim podrazumevamo najčešće davanje novca, poklona, ali isto tako ustupanje nekih vrlo važnih i poverljivih informacija. Mito se može davati direktno, ali i preko posrednika. U ovoj krivičnoj transakciji učestvuju dve osobe. Ona koja daje mito i ona

⁷ Dr Dragan Simeunović, Uvod u političku teoriju, Beograd 2009. godine, strana 76

koja prima. Inicirati ovu radnju može i jedna i druga strana. U svakom slučaju primalac mita stiče korist za sebe da bi drugoj strani uradio nešto što uglavnom nije u skladu sa zakonom.

- Pronevera je takođe jedan od oblika korupcije i predstavlja neovlašćeno prisvajanje javnih sredstava od osobe koja je ovlašćena da vrši kontrolu nad tim sredstvima.
- Sukob interesa predstavlja situaciju u kojoj su privatni interesi javnog službenika u suprotnosti sa javnim interesom, ili u kojoj privatni interes javnog službenika utiče ili može uticati na njegovu nepristrasnost u vršenju javnog ovlašćenja.
- Pokroviteljstvo je vrlo često zastupljeno i odnosi se na dodeljivanje poslova ili beneficija odedenim pojedincima, bez obzira na sposobnosti (uglavnom iz političkih, nacionalnih i verskih razloga). Vrlo često se vezuje za članove jedne porodice i ovaj vid korupcije poznat je pod nazivom nepotizam.
- Iznudjivanje novca od građana je nezakonito i predstavlja namerno vršenje pritiska na drugu osobu u cilju sticanja određene korisnosti koja može biti i materijalna ali i nematerijalna.
- Izborna krađa predstavlja nezakonito mešanje u postupak političkih izbora koji utiče na izborne rezultate, bilo povećavanjem osvojenog procenta glasova favorizovane stranke ili smanjivanjem osvojenog procenta glasova protivničke stranke (uključuje nelegalnu registraciju glasova, zastrašivanje glasača na izbornim mestima, neregularno prebrojavanje glasova itd.). Što se tiče ovog vida korupcije mora se napomenuti da je on na neki način „iščezao“.

3. OBLICI KORUPCIJE U REPUBLICI SRBIJI

Nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivična sankcija za delo koje pre nego što je učinjeno, zakonom nije bilo određeno kao krivično delo, niti mu se može izreći kazna ili druga krivična sankcija koja zakonom nije bila propisana pre nego što je krivično delo učinjeno.⁸

U krivičnom zakoniku Republike Srbije uglavnom su inkriminisana krivična dela protiv pravnog saobraćaja, falsifikovanja službene isprave, navođenje na overavanje neistinitog sadržaja, krivična dela protiv službene dužnosti, primanje mita, davanje mita, nenamensko korišćenje budžetskih sredstava, trgovina uticajem, kršenje zakona od strane sudija, javnog tužioca i njegovog zamenika, nesavestan rad u službi, prevara u službi.

4. BITNE KARAKTERISTIKE KORUPTIVNIH KRIVIČNIH DELA

Krivična dela protiv službene dužnosti su nesumnjivo najveća opasnost za državu Republiku Srbiju. Ova krivična dela su grupisana u XXXIII glavi Krivičnog zakonika, čiji zaštitni objekat predstavlja pored imovine i slobode i prava građana.⁹

Ovaj vid korupcije ima za posledicu veoma negativne reakcije naših građana, jer veoma otežavaju i ugrožavaju vladavinu prava. Građani s'pravom gube poverenje u institucije sistema, destabilizuje se privredni prosperitet, dolazi do nejednakosti koja za posledicu ima poremećaje u privrednim civilizacijskim dostignućima.

Krivična dela sa korupcijskim obeležjima se po pravilu teško ili nikako prepoznaju i otkrivaju, a samim tim i njihovo dokazivanje je dosta otežano, što dovodi do toga da se ta krivična dela nikada ne otkriju. Nameće se pitanje, zašto se ova koruptivna krivična dela teško otkrivaju i teško dokazuju? Odgovor je vrlo jednostavan. Ova krivična dela se događaju izvan očiju javnosti.

⁸ Član 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009

⁹ Z.Stojanović, Komentar krivičnog zakonika, Službeni glasnik Republike Srbije, Beograd, 2007. godina, strana 752-776

Lice koje daje poklon i ono koje taj poklon prima, a uglavnom se radi o novcu, to ne čine pred drugima, tako da eventualnih svedoka tog nezakonitog činjenja po pravilu nema. Skoro nikada ili vrlo retko, učinioc takvog krivičnog dela je nemoguće zateći u vršenju te radnje. Da bi se mogli preduzeti neki po zakonu i pozitivnim propisima potezi, potrebno je postojanje materijalnih dokaza, kojih najčešće nema.

Proces dokazivanja koruptivnih krivičnih dela se odvija u nekoliko faza. Tu treba odvojiti činjenice koje su bitne od onih koje nisu važne za taj proces.

- Najpre treba da postoji opravdana sumnja¹⁰, da je neko lice izvršilo koruptivno krivično delo i koje se može potkrepiti valjanim dokazima.
- Podnošenje krivične prijave i zahteva za pokretanje krivičnog postupka je druga faza u postupku dokazivanja. Istovremeno sa tim procesnim radnjama je i dalje na snazi operativni rad, da bi se prikupilo što više dokaza koji će poslužiti kod utvrđivanja krivične odgovornosti procesuiranog lica.

U čitav taj lanac, od otkrivanja do suzbijanja korupcije, uključeni su državni i pravosudni organi, policija, sudstvo, tužilaštva, agencija i savet za borbu protiv korupcije. Svi oni pokušavaju da svojim aktivnostima što više doprinesu većoj efikasnosti čitavog ovog procesa.

U nadležnosti policije su sva krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti. Policija ih otkriva, radi na prikupljanju svih materijalnih i drugih dokaza, a prilikom preduzimanja operativnih mera tesno sarađuje sa svim državnim organima.

Pri Ministarstvu unutrašnjih poslova postoji zaseban deo koji se zove Uprava kriminalističke policije, u okviru koje je formirana služba za borbu protiv organizovanog kriminala sa posebnim odeljenjem, čiji je primarni zadatak rad na otkrivanju krivičnih dela iz oblasti korupcije.

Sve ovo prati i naša zakonska regulativa, tako da odredbama novog ZKP-a značajno se uvećava uloga javnog tužioca, upravo kod dokazivanja i gonjenja učinioca koruptivnih krivičnih dela.¹¹

¹⁰ "Postojanje validnih činjenica koje opravdavaju sumnju"

III DOKAZIVANJE KORUPCIJE

1. POJAM KORUPCIJE I NJEGOVA KLASIFIKACIJA

Korupcija je veliko društveno zlo koje ozbiljno narušava osnovne moralne vrednosti našeg društva: pravdu, slobodu, jednakost itd. Tako da se naša država mora vrlo ozbiljno suprotstaviti ovom fenomenu i naći najrazličitije metode, kojima se ta krivična dela dokazuju. Daju se vrlo široka ovlašćenja nadležnim državnim organima kako u pretkrivičnom postupku, tako i u krivičnom. Sve to ima za cilj da se što efikasnije suzbije korupcija, koja ugrožava vitalne vrednosti države.

Predmet dokazivanja su činjenice koje čine obeležje krivičnog dela, ili od kojih zavisi primena neke druge odredbe krivičnog zakona. Predmet dokazivanja su i činjenice od kojih zavisi primena odredaba krivičnog postupka.

Ne dokazuju se činjenice za koje sud oceni da su opšte poznate, u dovoljnoj meri rasprostranjene, da ih okrivljeni priznaje na način koji ne zahteva dalje dokazivanje.¹²

U našem krivičnom pravu je ustanovljena osnovna podela mera i radnji koje se primenjuju u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela, a u koje se svrstava i korupcija, a to su potražne i istražne radnje.

- Potražne radnje su sve aktivnosti koje se primenjuju, da bi se došlo do činjenica koje opravdavaju sumnju.

- Istražne radnje su sve one mere koje se preduzimaju, da bi se došlo do dokaza i njih zakon vrlo precizno definiše.¹³

Vrlo brzo se shvatilo da samo policijsko postupanje ne daje željene rezultate, pa se stalo na stanovište da se mora učiniti nešto više.

¹¹ ZKP iz 2003. godine

¹² Član 88 ZKP iz 2013. godine

¹³ B.Banović, Specijalne istražne radnje, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 2005. godina, broj 2-3, strana 217

Teško je naučno definisati sve aktivnosti i mere koje se preduzimaju u našem krivično-procesnom pravu. Uglavnom se susrećemo sa terminima specijalne istražne tehnike¹⁴, ili posebne dokazne radnje.¹⁵

Odmah se može zaključiti da pored klasičnih „redovnih“ dokaznih radnji, postoje i posebne dokazne radnje.

Posebne dokazne radnje mogu se odrediti prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je učinio krivično delo iz čl. 162 KZ, a na drugi način se ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano.

U čl.162 KZ su pobrojana sva krivična dela, za koje je posebnim zakonom određeno da postupaju javno tužilaštvo posebne nadležnosti i to su između ostalih: otmica, razbojništvo, falsifikovanje novca, pranje novca, zloupotreba položaja odgovornog lica, špijunaža, sabotaza, zloupotreba službenog položaja, davanje mita i mnoga druga.

Posebne dokazne radnje se izuzetno mogu odrediti i prema licu za koje postoje osnovi sumnje da priprema neko od krivičnih dela iz stava 1 ovog člana, a okolnosti slučaja ukazuju da se na drugi način krivično delo ne bi moglo otkriti, sprečiti ili dokazati ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasanost.

Prilikom odlučivanja o određivanju i trajanju posebnih dokaznih radnji, organ pristupanja će posebno ceniti da li bi se isti rezultat mogao postići na način koji bi manje ograničavala prava građana.¹⁶ Kao što se može zaključiti posebne dokazne radnje se razlikuju od klasičnih u sledećem:

- Preduzimaju se kod najtežih krivičnih dela (korupcija, organizovani kriminal, iznuda, pranje novca, zloupotreba u vezi sa javnom nabavkom, davanje mita itd.)¹⁷
- Preduzimaju se u tajnosti.

¹⁴ ZKP iz 2001. godine

¹⁵ ZKP iz 2006. godine

¹⁶ Član 161 KZ Republike Srbije 2013. godina

¹⁷ Član 162 KZ Republike Srbije 2013. godina

- Posebni zakoni regulišu ovu materiju kako u pogledu ovlašćenja tako i načina preduzimanja (postupanje javnog tužilaštva, angažovanje prikrivenog islednika i dr.)

- Na otkrivanju rade lica koja su za to posebno obučena (obrazuju se u posebnom odeljenju za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, pri Višem javnom tužilaštvu u Beogradu).

Prilikom preduzimanja posebnih dokaznih radnji uočavaju se određeni problemi. Oni se ogledaju u činjenici da se njihovom primenom zadire u nečiju privatnost, da dolazi do narušavanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, a koje su Ustavom zagarantovane, tako da se može pribeći njima samo u slučaju da se ne povredi krivični postupak.

Posebne dokazne radnje mogu se koristiti samo pod posebnim uslovima:

- Da su izričito predviđene zakonskim odredbama (načelo legaliteta);
- Da se radi o vrlo teškim krivičnim delima (načelo srazmernosti);
- Da ne postoje blaže mere za ostvarenje istog cilja (načelo supsidijarnosti);
- Na osnovu postojanja zakonom predviđenog stepena verovatnoće (osnovi sumnje ili osnovana sumnja) da je izvršeno krivično delo;
- Na osnovu odluke nadležnog suda;
- Da se precizno vremenski ograniče;
- Postojanje nadzora nad zakonitim sprovođenjem radnje¹⁸

¹⁸ T.Lukić, Posebnosti krivičnog postupka za organizovani kriminal, terorizam i korupciju, doktorska disertacija, Novi Sad, 2006. godina, strana 109

2. DOZVOLJENOST POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI

Sve do 2001. godine kada je donet Zakonik o krivičnom postupku, tačnije donošenjem njegove novele 2002. godine¹⁹, bilo je na snazi pravilo, da sve što zakonom nije zabranjeno, dozvoljeno je. Kada je stupio na snagu novi Zakonik, a sa njim i novi postupak za dela organozovanog kriminala i ratne zločine, počinju da se primenjuju posebne dokazne radnje. Nije samo sa donošenjem novog ZKP počela primena novog postupka, već je i zakonom o Bezbednosno-informativnoj agenciji, dozvoljeno u izuzetnim slučajevima, ako je eventualno ugrožena bezbednost Republike Srbije, da direktor agencije donese Rešenje²⁰, a na osnovu prethodno pribavljene odluke suda²¹, da odredi preduzimanje određenih mera prema pravnim i fizičkim licima, a koje su u suprotnosti sa načelom nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja.

3. ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Kada govorimo o korupciji, ali i krivičnim delima organizovanog kriminala i terorizma, uvek se konstatuje da korupcije ima mnogo, da se ona proučava, da se radi na unapređenju i kordinaciji borbe protiv nje, ali i da uprkos svemu korupcije ima sve više.

Zaključak se sam nameće. Klasični krivični postupak ne može da da zadovoljavajuće rezultate u suzbijanju ovih krivičnih dela. Nastala je potreba da se kod dokazivanja ovih krivičnih dela, moraju uvesti i posebne dokazne radnje. Moralo je se poći od važećeg Zakona o krivičnom postupku. U članu 1 piše:

„Ovaj Zakonik utvrđuje pravila sa ciljem da niko nevin ne bude osuđen, kao i da se učiniocu izrekne krivična sankcija pod uslovima koje zakon predviđa“.

Jasno je da zakonodavac na prvo mesto stavlja zaštitu prava i sloboda okrivljenog, u odnosu na efikasnost krivičnog postupka. Samim uvođenjem posebnih dokaznih radnji u pretkrivični postupak dolazi do narušavanja jednog od osnovnih ljudskih prava, pravo na poštovanje privatnog porodičnog života, doma, tajnosti prepiske i sredstava komunikacije

¹⁹ M.Vujaklija, Mala novina, Prosveta Beograd, 1970 godina, starna 622

²⁰ Zakon o bezbednosno-informativnoj agenciji, Službeni glasnik Republike Srbije, 42/2002

²¹ Odluka predsednika Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije dozvoljava ovu meru na predlog direktora BIA

koje garantuje Evropska konvencija ljudskih prava.²² Te garancije su isto tako sadržane i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima.²³

Naš ustav kao i krivični zakonik, garantuje nepovredivost osnovnih ljudskih prava i sloboda. U svim savremenim državama, uključujući i našu Republiku Srbiju, daje se pravni osnov za uvođenje posebnih dokaznih radnji, jer se ukazala potreba za njihovu primenu da bi se što efikasnije ušlo u obračun sa nagomilanim kriminalitetom, a uvidelo se da se to ne može ostvariti primenom samo klasičnih metoda. Prikupljanje dokaza za krivični postupak, ne dovodi do ugrožavanja sloboda i prava građana, pa ni prava na odbranu okrivljenog, jer tako pribavljen dokaz nije ni iznuđen ni stečen obmanom.²⁴

4. NEZAKONITI DOKAZI, NEZAKONITA PRIMENA POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I ODGOVORNOST SLUŽEBIH LICA

Dokazi koji su pribavljeni protivno članu 161 stav 1 KZ koji glasi: „Posebne dokazne radnje mogu se odrediti prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično delo iz člana 161 ovog zakona, a na drugi način se ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano“²⁵, ne mogu biti korišćeni u krivičnom postupku.²⁶ I Ustav Republike Srbije u članu 20 propisuje kada i pod kojim uslovima nadležni organi mogu vršiti ograničenja ljudskih prava i sloboda, kao i manjinskih i pretpostavljaju određene uslove kada se to može i sme vršiti.

Ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena, ali samo u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji, bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava.

U stavu 3 člana 20 Ustava se kaže, da nadležni državni organi a naročito sudovi moraju posebno da vode računa pri ograničavanju ljudskih i manjinskih prava. Moraju da paze o suštini prava koje se ograničava, važnosti svrhe ograničenja, prirodi i obimu ograničenja,

²² G.P.Ilić, Model pravičnog procesa u svetlu Evropske konvencije o ljudskim pravima, Beograd, 2004. godina

²³ Pakt potpisan u Njujorku 19. decembra 1966. godine, naša zemlja ga je ratifikovala 1971. godine a na snagu je stupio 1976. godine

²⁴ T.Vasiljević, M. Grubač, Komentar zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srbije, Beograd, 2003. godina, strana 443

²⁵ član 161 KZ Republike Srbije, 2013. godina

²⁶ član 84 KZ Republike Srbije, 2013. godina

odnosu ograničenja prema svrhi ograničenja, kao i o tome da li postoji neki način da se svrha ograničenja postigne i sa manjim ograničenjem prava.

Član 42 Ustava Republike Srbije garantuje zaštitu podataka ličnosti. Službena lica u nekim slučajevima mogu i da budu krivično odgovorna, ako posebne dokazne radnje primenjuju protivno zakonu, kao i što mogu disciplinski odgovarati.²⁷

Postoje slučajevi, da se nekim licima zbog nezakonite primene posebnih dokaznih radnji značajno naruši ugled, čast ili neke druge slobode i prava. Njima zakon dozvoljava, da pred sudom opšte nadležnosti postave zahtev za naknadu nematerijalne štete, koja se rešava u parničnom postupku.

5. POD KOJIM USLOVIMA I KADA SE MOGU PRIMENJIVATI POSEBNE DOKAZNE RADNJE

Posebne dokazne radnje mogu se odrediti prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično delo iz člana 162 KZ Republike Srbije, a na drugi način se ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje ili bi njihovo prikupljanje bilo otežano. Posebne dokazne radnje se izuzetno mogu odrediti i prema licu za koje postoje osnovi sumnje da priprema neko od krivičnih dela iz stava 1 ovog člana, a okolnosti slučaja ukazuju da se na drugi način krivično delo ne bi moglo otkriti, sprečiti ili dokazati, ili bi to izazvalo nesrazmerne teškoće ili veliku opasnost.

Prilikom odlučivanja o određivanju i trajanju posebnih dokaznih radnji, organ postupka će posebno ceniti da li bi se isti rezultat mogao postići na način kojim se manje ograničavaju prava i slobode građana. Naš ZKP saglasno stavu 1 predviđa postojanje dva uslova da bi došlo do primene posebnih dokaznih radnji.

Prvi materijalni uslov za određivanje posebnih dokaznih radnji jeste, postojanje osnova sumnje da je određeno lice učinilo neko krivično delo iz člana 162 KZ. Pri tome se mora voditi računa o načelu supsidijarnosti, a to znači da njihova primena dolazi u obzir samo ako se blažim merama ne može postići željeni cilj.

²⁷ član 161 KZ Republike Srbije, 2013. godina

Drugi uslov se vezuje za krivična dela iz domena organizovanog kriminala, pri čemu se ocenjuje, da li bi se isti rezultat postigao sa manjim ograničavanjem prava i sloboda građana, što znači da bi se primenom „redovnih“ dokaznih radnji mogao postići identičan cilj.

IV VRSTE POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE²⁸

- Tajni nadzor komunikacije;
- Simulovani poslovi;
- Računarsko pretraživanje podataka;
- Kontrolisana isporuka;
- Prikriveni islednik;
- Tajno praćenje i snimanje.

1. TAJNI NADZOR KOMUNIKACIJE

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije, na obrazloženi predlog javnog tužioca, sud može odrediti nadzor i snimanje komunikacije koja se obavlja putem telefona ili drugih tehničkih sredstava, ili nadzor elektronske ili druge adrese osumnjičenog kao i zaplenu pisama i drugih pošiljki.²⁹

²⁸ ZKP Republike Srbije, 2013 godina

²⁹ član 166 KZ Republike Srbije, 2013. godina

1.1 SPISAK KRIVIČNIH DELA I POSTUPAK ODOBRAVANJA

Da bi se mogao primeniti tajni nadzor komunikacije, potrebno je da se ispune određeni uslovi. Najpre je potrebno da postoji određeni stepen sumnje i da se „redovnim“ dokaznim radnjama ne može doći do pozitivnog efekta.

Drugi uslov je da ovlašćeni javni tužilac da obrazloženi predlog. Pod tim se podrazumeva da javni tužilac dostavi sve raspoložive podatke o licu prema kome se primenjuje tajni nadzor, telefonski broj osumnjičenog, njegovu adresu i da navede opravdane razloge koji su doveli do sumnje. Isto tako javni tužilac može da predloži da se zaplene pisma i druge pošiljke, koje su upućene osumnjičenom. Takođe u predlogu može da se odredi tajno praćenje i snimanje osumnjičenog.

Nakon predloga, sudija za prethodni postupak odlučuje da li prihvata podneti predlog. Ako predlog prihvati on donosi obrazloženu naredbu o tajnom nadzoru. Naredba sadrži ime i prezime osumnjičenog, kao i zakonski naziv krivičnog dela. U naredbi se navodi i telefonski broj osumnjičenog, kao i adresa koja se nadgleda. Vrlo je važno da se u naredbi navedu razlozi na kojima se gradi sumnja. Najčešća krivična dela kod kojih se primenjuje ova posebna dokazna radnja su krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava sa elementom organizovanog kriminala, stavljanje u promet opojnih droga, pranje novca, trgovina ljudima, ubistvo, teško ubistvo, serijsko silovanje, razbojništvo, poreska utaja a po preporuci Saveta Evrope i krivično delo protivzakonito posredovanje.

1.2 POSTOJANJE SUMNJE

Da bi sudija za prethodni postupak doneo obrazloženu naredbu potrebno je da postoje osnovi sumnje, a ne osnovana sumnja da je neko osumnjičeni izvršio krivično delo. To znači da sumnja mora biti takva da se i po kvalitetu i po kvantitetu približava utvrđenoj istini.³⁰

³⁰ T.Lukić, op.citat, strana 121

1.3 LICA PREMA KOJIMA SE OVA MERA PRIMENJUJE I KOLIKO TRAJE

Polazeći od odredaba ZKP, zaključuje se da se ova posebna dokazna radnja primenjuje samo prema osumnjičenom licu, ali ne i prema drugim licima.³¹

Međutim iskustvo nas navodi, da se ponekad mora obuhvatiti i širi krug lica čija komunikacija treba da se nadzire, jer se vrlo često događa da osumnjičena lica, koriste tuđe telefonske priključke. Ova posebna dokazna radnja je vremenski ograničena na tri meseca, a u izuzetnim slučajevima može se produžiti još dva puta po tri meseca. Sprovođenje nadzora se prekida čim prestanu razlozi za njegovu primenu.

1.4 SPROVOĐENJE MERA NADZORA

Sudija za prethodni postupak, na predlog javnog tužioca izdaje obrazloženu naredbu policiji ili Bezbednosno-informativnoj agenciji, koji postupaju po naredbi uz pomoć pošte, telegrafskih preduzeća i lica registrovanih za prenošenje informacija.

Sav prikupljeni materijal i izveštaji se dostavljaju sudiji za prethodni postupak, koji je i izdao naredbu. Sudija sve prikupljene dokaze dostavlja javnom tužiocu, koji odlučuje da li ima mesta ili ne za vođenje krivičnog postupka. Ukoliko tužilac odustane od krivičnog gonjenja, sav prikupljeni materijal se uništava u prisustvu sudije za prethodni postupak, koji o tome sačinjava poseban zapisnik.

1.5 KORIŠĆENJE DOBIJENIH DOKAZA

Primena posebne dokazne radnje, tajni nadzor komunikacije, se vrši isključivo u skladu sa zakonom. Međutim, događa se da se ona sprovodi i protivno zakonu.

Danas prema pisanju štampe, a i prema izjavama političkih zvaničnika oni se nezakonito prisluškuju i u tim slučajevima nije ispoštovana zakonska procedura. Problem je što u Republici Srbiji ne postoji mehanizam kontrole sprovođenja ove posebne dokazne radnje, tako da svako lice koje posumnja da se nezakonito prisluškuje, može zatražiti sudsku zaštitu, ali uz postojanje uslova da mu je poznat učinilac tog dela.

³¹ Ibid, strana 121

Ovom problematikom se bavi i Evropski sud za ljudska prava, koji nije protivan da se koriste i nezakonite dokazne radnje, ali se mora ceniti svaki konkretan slučaj pojedinačno.

2. SIMULOVANI POSLOVI

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije na obrazloženi predlog javnog tužioca sud može odrediti:

- simulovanu kupovinu, prodaju ili pružanje poslovnih usluga

2.1 SIMULOVANJE DAVANJE MITA

Ova posebna dokazna radnja se može primeniti isključivo poštovanjem ZKP-a. Međutim i pre nego što je uvedena zakonska regulativa, pružanje simulovanih pravnih poslova, postojalo je u praksi pod nazivom simulovana kupovina. Ona je korišćena u policijskim operacijama pri otkrivanju i dokazivanju krijumčarenja droge, oružja, municije itd.³²

2.2 MATERIJALNI USLOVI ZA PRIMENU

Materijalni uslovi su oni koji su sadržani u članu 161 stav 1 i 2, što znači da se mogu posebne dokazne radnje primeniti prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično delo iz člana 162 KZ Republike Srbije i oni su u istom članu taksativno pobrojani. Izdvojena su samo neka: otmica, razbojništvo, falsifikovanje novca, pranje novca, zloupotreba položaja odgovornog lica, zloupotreba u vezi sa javnom nabavkom, zloupotreba službenog položaja, trgovina uticajem, davanje mita i drugi.

³² M.Milošević, Specijalni istražni metodi u borbi protiv organizovanog kriminala, Primena međunarodnog krivičnog prava, Organizovani kriminal, Intermeks, Tara, 2007. godina, strana 261-262

2.3 FORMALNI USLOVI

Simulovane poslove isključivo određuje sudija za prethodni postupak, koji donosi obrazloženu naredbu a na predlog javnog tužioca. Naredba mora da sadrži naziv krivičnog dela kao i obrazložene razloge na kojima se zasniva sumnja.

Isto tako sudija za prethodni postupak, može na predlog javnog tužioca da naredi da se izvrši računarska pretraga podataka koja se odnosi na bankovne račune osumnjičenog, podatke o prelasku granice, o promeni adrese, medicinsku anamnezu, izveštaj o saobraćajnim prekršajima, o sudskim postupcima i dr.

2.4 ULOGA DRŽAVE I NJENIH ORGANA KOD PRIMENE OVE DOKAZNE RADNJE

Naredbu koju donosi sudija za prethodni postupak uglavnom izvršava ovlašćeno lice policije, Bezbednosno-informativne agencije ili Vojnobezbednosne agencije. Lica zadužena za sprovođenje ove naredbe svakodnevno sačinjavaju izveštaj, koji zajedno sa ostalim prikupljenim dokazima dostavljaju sudiji za prethodni postupak i javnom tužiocu, ali na njihov zahtev.

Lica koja su ovlašćena da zaključuju simulovani posao ne čine ništa što je protivno odredbama krivičnog zakona. Međutim ovlašćeno lice u svojim aktivnostima, ne sme da drugo lice podstiče na vršenje krivičnog dela. Vrlo često ovlašćena lica sa osumnjičenim zaključuju ugovore ili sporazume oko pružanja određenih usluga, a koje je u vezi sa krivičnim delom za koje se sumnjiči. U praksi se najčešće susrećemo sa simulovanim davanjem mita. Kada prestanu razlozi za primenu ove dokazne radnje, državni organ koji je postupao po naredbi sudije za prethodni postupak, dostavlja celokupnu dokumentaciju i sačinjava poseban izveštaj u kome je sadržano tačno vreme kada je zaključen simulovani posao, sve podatke do kojih je došao o osumnjičenom, kao i o drugim licima koja su bila uključena u simulovani posao. Sudija za prethodni postupak sav primljeni materijal dostavlja javnom tužiocu. U slučaju da javni tužilac u roku od šest meseci ne pokrene krivični postupak, svi prikupljeni dokazi se uništavaju.

2.5 TRAJANJE MERE

Sprovođenje simulovanih poslova može potrajati tri meseca, ali ako je to neophodno da bi se dalje prikupljali dokazi, može se produžiti najviše za tri meseca. Međutim kada je reč o delima iz člana 162 stav 1 tačka 1 KZ Republike Srbije, primena ove posebne dokazne radnje može se produžavati još najviše dva puta u trajanju od po tri meseca.

3. RAČUNARSKO PRETRAŽIVANJE PODATAKA

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije, na obrazloženi predlog javnog tužioca sud može odrediti računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka i njihovo poređenje sa podacima koji se odnose na osumnjičenog i krivično delo.³³

Ova dokazna radnja se odnosi na kompjutersko pretraživanje podataka koji su već obrađeni. Oni se porede sa podacima koji su sadržani u policijskim bazama podataka i vezuju se za krivična dela osumnjičenog. Obrazloženi predlog javnog tužioca treba da sadrži podatke o osumnjičenom, naziv krivičnog dela, kao i podatke koje je potrebno pretražiti i obraditi. Na obrazloženi predlog javnog tužioca sudija za prethodni postupak donosi naredbu koja sadrži sve prikupljene podatke o osumnjičenom, zakonski naziv krivičnog dela, opis podataka koje treba prikupiti i obraditi, kao i vreme trajanja ove dokazne radnje.

Zakonsko trajanje ove dokazne radnje je ograničeno na najviše tri meseca, ali ako je potrebno ista se može produžiti dva puta po tri meseca. Kada se postupak sprovede, pretraživanje se okončava. Za sprovođenje naredbe zaduženi su: policija, bezbednosno-informativna agencija, vojno bezbednosna agencija, carine, poreske službe, kao i druga pravna lica koja u skladu sa zakonom vrše javna ovlašćenja.

Nakon sprovedenog računarskog pretraživanja podataka, organ ili lice koje je postupalo po naredbi, dostavlja sudiji za prethodni postupak podatke koji su ispitani i obrađeni, kao i podatke o ličnosti koje je na tome radilo, način i mere koje su preduzete, podatke o licima

³³ član 178 KZ Republike Srbije, 2013. godina

koja su istraživana i iznosi rezultate do kojih se došlo. Ovakav iscrpan izveštaj sudija dostavlja javnom tužiocu.

4. KONTROLISANA ISPORUKA

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije, Republički javni tužilac, odnosno javni tužilac posebne nadležnosti, može radi prikupljanja dokaza za postupak i otkrivanja osumnjičenih odrediti kontrolisanu isporuku, kojom se dozvoljava da uz znanje i pod nadzorom nadležnih organa kontrolišu nezakonite ili sumnjive pošiljke.

Pošiljke mogu da budu isporučene u okviru teritorije Republike Srbije kao i da uđu, pređu ili izađu sa teritorije Republike Srbije.

Javni tužilac iz stava 1 ovog člana naredbom određuje način sprovođenja kontrolisane isporuke. Ova posebna dokazna radnja ima i neke svoje osobenosti. Istu određuje javni tužilac, a ne sudija za prethodni postupak. Reč je o javnom tužiocu republičkog ranga, znači Republički javni tužilac, tužilac za organizovani kriminal i tužilac za ratne zločine.

Ovlašćeni javni tužilac, a u sadejstvu i pod nadzorom nadležnih organa, može dozvoliti da se izvrši kontrolisana isporuka sumnjivih i nezakonitih pošiljki. Ovakva kontrolisana isporuka nezakonitih i sumnjivih pošiljki ima dva aspekta:

- Isporuka pošiljki u okviru teritorije Republike Srbije
- Isporuka pošiljki, kao i ulaz istih van teritorije naše zemlje

Kontrolisanu isporuku sprovodi policija ili neki drugi državni organ, koji odredi javni tužilac. Ovakav vid isporuke se sprovodi na osnovu Međunarodnih ugovora koji su vrlo precizno definisani. Nakon što se kontrolisana isporuka obavi, policija ili već neki drugi državni organ dostavlja vrlo detaljan izveštaj, koji sadrži podatke o ovlašćenom službenom licu, koje je bilo zaduženo za sprovođenje kontrolisane isporuke, mere i sredstva koja su tom prilikom primenjena, detaljne podatke o licima koja su bila u taj transfer uključena, kao i o krajnjem rezultatu tog poduhvata.

Kako se uglavnom radi o isporuci sa elementom inostranosti, ona podrazumeva blisku saradnju država, uz dosledno i strogo poštovanje odredaba međunarodnih ugovora. Nakon okončanja kontrolisane isporuke, sačinjava se izveštaj koji se stavlja na uvid javnom tužiocu. Isti mora sadržati početak i završetak isporuke, podatke o obuhvaćenim licima, kao i rezultate koji su ostvareni u tom procesu.

5. PRIKRIVENI ISLEDNIK

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije, na obrazloženi predlog javnog tužioca, sud može odrediti angažovanje prikrivenog islednika, ako se korišćenjem drugih posebnih dokaznih radnji ne mogu prikupiti dokazi za krivično gonjenje, ili bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano.³⁴

Ova posebna dokazna radnja se primenjuje za krivična dela u kojima postupa Tužilaštvo za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine.

Angažovanje prikrivenog islednika je najsloženija posebna dokazna radnja, za čiju primenu je potrebno ispuniti vrlo zahtevne uslove. Sa jedne strane treba da se obezbede dokazi i pragovi koji upućuju na izvršenje krivičnog dela pripadnika kriminalnog udruženja, a sa druge strane da se ispune uslovi koji garantuju tajnost, a samim tim i ličnu sigurnost i zaštitu prikrivenog islednika.³⁵

Značaj ove posebne dokazne radnje leži u činjenici što prikupljeni podaci mogu da posluže kao dokaz u krivičnom postupku (npr. snimci telefonskih i drugih razgovora), kao i saslušanje prikrivenog islednika kao svedoka u krivičnom postupku o onome što je tokom svog angažovanja opazio ili čuo.³⁶

Za ovu posebnu dokaznu radnju važi načelo supsidijarnosti, što znači da se ona primenjuje samo u slučajevima kada su iscrpljene sve druge dokazne radnje, što znači vrlo retko.

³⁴ član 183 KZ Republike Srbije, 2013. godina

³⁵ M.Škulić, Prikriveni islednik-zakonsko rešenje i neka sporna pitanja, Bezbednost, broj 3, Beograd, 2005. godina, strana 374

³⁶ T.Lukić, op.citat, strana 149

5.1 USLOVI ZA NJEGOVO ANGAŽOVANJE

Najpre javni tužilac posebne nadležnosti podnosi sudu obrazloženi predlog, u kome je sadržano koja su to lica ili grupe lica prema kojima se primenjuje ova posebna dokazna radnja. Ako je ikako moguće opisati i krivična dela koja oni mogu eventualno počiniti. Ovako obrazloženi predlog se dostavlja sudiji za prethodni postupak, koji donosi takođe obrazloženu naredbu. U naredbi su sadržani svi važni podaci o licima na koja se primenjuje, što precizniji opis krivičnih dela koji oni mogu počiniti, a isto tako u naredbi je naznačeno mesto, način, obim i trajanje ove posebne dokazne radnje.

Vreme za koje se angažuje prikriveni islednik je ograničeno na godinu dana, ali se isto može produžiti, ako to okolnosti nalažu na još šest meseci. Aktivnosti prikrivenog islednika se okončavaju kada prestanu razlozi za njegovu primenu.

Prikriveni islednik nikada ne obavlja svoju funkciju pod pravim imenom i prezimenom. Uglavnom se on angažuje pod pseudonimom ili mu se određuje šifra od strane Ministra za unutrašnje poslove, isto tako to može da učini i direktor Bezbednosno-informativne agencije ili lice koje on ovlasti.

S' obzirom da se radi o teškom i složenom poslu koji se stavlja pred prikrivenog islednika, mora se sa posebnom pažnjom odrediti takva ličnost. Uglavnom prikriveni islednik je ovlašćeno službeno lice organa unutrašnjih poslova, Bezbednosno-informativne agencije ili Vojnobezbednosne agencije, ali nije retko da to bude neko sasvim drugo lice, a nekada čak i strani državljanin.

Da bi se maksimalno zaštitio identitet prikrivenog islednika, nadležni organ može izmeniti njegove podatke u bazi podataka i izdati mu lične isprave na sasvim drugo ime. Ovi podaci su strogo čuvana tajna. Prikriveni islednik nema ovlašćenja da bilo koga podstiče na izvršenje krivičnog dela.

Prilikom odabira ličnosti za prikrivenog islednika, lica ovlašćena za njegovo određivanje nemaju nimalo lak zadatak. Mora se odabrati lice koje poseduje veliko znanje i izražene sposobnosti, jer on se angažuje na otkrivanju učinioca teških krivičnih dela, koji su različite nacionalne i regionalne pripadnosti i uglavnom su povezani sa drugim kriminalnim grupama.

Uglavnom odabir pada na neposrednog starešinu prikrivenog islednika, jer se polazi od činjenice da neposredni rukovodilac najbolje poznaje ljude i njihove kvalitete i da on može na najbolji način da izvrši izbor. Za vreme dok je angažovan, prikriveni islednik podnosi izveštaj svom neposrednom starešini. U toku svog rada prikriveni islednik prikuplja dokaze, koji se kasnije koriste u krivičnom postupku. Dokazni materijal do koga dođe prikriveni islednik su uglavnom fotografije, optički, tonski ili elektronski snimci. Sav prikupljeni dokazni materijal dostavlja starešini, koji isti prosleđuje sudiji za prethodni postupak. U tom izveštaju pored već pomenutog dokaznog materijala, sadržano je i vreme početka i završetka angažovanja prikrivenog islednika. Isto tako u tom izveštaju se nalaze i mere, postupci i tehnika sredstava koja su primenjena, kao i podaci o licima koja su bila obuhvaćena posebnom dokaznom radnjom. Na kraju izveštaja se prikazuju i postignuti rezultati, kao i šifra ili pseudonim prikrivenog islednika.

Dokazni materijal koji primi sudija za prethodni postupak dostavlja javnom tužiocu. Kada se sve sagleda što je bitno, važno a i specifično za ovu posebnu dokaznu radnju, sledi i zaključak. Angažovanje prikrivenog islednika je najsloženija posebna dokazna radnja, za čiju primenu je potrebno da se ispune najzahtevniji uslovi. I definicija prikrivenog islednika koju je dao profesor M. Škulić sve to odslikava.

„Prikriveni islednik se može definisati kao policijski službenik, kome je dodeljen identitet (legenda) u određenom vremenskom periodu, da bi delujući tajno i u kontaktu sa određenim kriminalnim krugovima, prikupljao informacije koje će moći da se koriste za otkrivanje, razjašnjenje i sprečavanje krivičnih dela i to pre svega onih koja se odnose na organizovani kriminal“.³⁷

³⁷ M.Škulić, Prikriveni islednik-zakonsko rešenje i neka sporna pitanja, Bezbednost, broj 3, Beograd, 2005. godina, strana 374

5.2 AKTIVNOSTI PRIKRIVENOG ISLEDNIKA

Naš zakon zabranjuje, a istovremeno i predviđa eventualnu sankciju za prikrivenog islednika u slučaju da podstiče, ili provocira nekoga na izvršenje krivičnog dela. Prikriveni islednik, bez obzira na date okolnosti, ne sme da bude provokator.

U našem zakonodavstvu ne postoji agent provokator, tako da i aktivnosti prikrivenog islednika ne podrazumevaju njegovo pravo da bilo koga podstiče na vršenje krivičnog dela.

ZKP predviđa i mogućnost da prikriveni islednik počinu krivično delo u okviru same kriminalne grupe. Tada se primenjuje prema prikrivenom isledniku institut krajnje nužde, koji u potpunosti isključuje protivpravnost kao konstitutivni element pojma krivičnog dela.

Nužna odbrana je takođe osnov koji isključuje postojanje krivičnog dela i ne može biti krivično odgovoran, ako je delo učinio u nužnoj odbrani. Institut kranje nužde je takođe primenljiv i kod prikrivenog islednika, jer ako on izvrši krivično delo u krajnjoj nuždi, smatraće se da je bio prinuđen da od sebe ili nekog drugog otkloni istovremenu neskrivljenu opasnost, a koja se nije mogla otkloniti na drugi način. Bitno je da zlo koje je učinjeno, nije veće od zla koje je pretilo.

5.3 PRIKRIVENI ISLEDNIK U FUNKCIJI SVEDOKA

Naš ZKP ne navodi striktno u kojim će se slučajevima prikriveni islednik saslušavati u svojstvu svedoka. Međutim takva mogućnost postoji, ako sudija za prethodni postupak smatra da je njegovo saslušanje neophodno, ali njegov identitet se ne otkriva.

Dokazi koji prikriveni islednik prezentuje sudiji će se ceniti prema opštim pravilima i na osnovu slobodnog sudijskog uverenja i procene sudije koji vodi postupak.³⁸

³⁸ M. Škulić, op.citat, strana 386-387

6. TAJNO PRAĆENJE I SNIMANJE

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 161 stav 1 i 2 KZ Republike Srbije, na obrazloženi predlog javnog tužioca, sud može odrediti tajno praćenje i snimanje osumnjičenog radi:

- Otkrivanja kontakata ili komunikacije osumnjičenog na javnim mestima na kojima je pristup ograničen ili u drugim prostorijama, osim u stanu;
- Utvrđivanje istovetnosti lica ili lociranje lica ili stvari. Mesta ili prostorije iz stava 1 tačke 1 ovog člana, odnosno prevozna sredstva drugih lica mogu biti predmet tajnog nadzora i snimanja, samo ako je verovatno da će osumnjičeni tu biti prisutan ili da koristi ta prevozna sredstva.³⁹

Javni tužilac podnosi sudu predlog za njegovo određivanje. Predlog mora biti obrazložen i da sadrži podatke o osumnjičenom, zakonski naziv krivičnog dela, razloge sumnje, a mora da se označe i prostorije, mesto ili prevozno sredstvo. Tužilac, ako to slučaj nalaže, može odrediti i tajni nadzor komunikacije. Korišćenjem ove posebne dokazne radnje, mogu se otkriti kontakti osumnjičenog kako na javnim mestima tako i u prostorijama.

Da li će se primeniti ova posebna dokazna radnja ili ne, isključivo zavisi od odluke sudije za prethodni postupak. On donosi naredbu koju mora da obrazloži i naznači o kom se krivičnom delu radi, razloge sumnje i da tačno odredi i označi prostorije. Isto tako u naredbi mora da se odredi mesto ili prevozno sredstvo, ovlašćenje za ulazak i postavljanje tehničkih uređaja za snimanje, način sprovođenja kao i koliko može da traje ova posebna dokazna radnja. Tajno praćenje i snimanje ograničeno je na tri meseca, a može se produžiti za još tri meseca. Donetu naredbu sudija prosleđuje policiji, Bezbednosno-informativnoj agenciji ili Vojnobebednosnoj agenciji koji po donetoj naredbi postupaju.

Lica koja su angažovana da postupaju po naredbi moraju voditi dnevni izveštaj, koji zajedno sa prikupljenim snimcima dostavljaju sudiji za prethodni postupak i javnom tužiocu, ali samo na njihov zahtev.

³⁹ član 171 KZ Republike Srbije, 2013. godina

7. SASLUŠANJE I ZAŠTITA SVEDOKA I ZAŠTIĆENOG SVEDOKA

Svedok je lice za koje je verovatno da će dati obaveštenje o krivičnom delu, učiniocu ili o drugim činjenicama koje se utvrđuju u postupku.⁴⁰

Svedok je lice koje ima obaveštenje o predmetu dokazivanja do koga je došlo, tako što je nešto lično videlo ili čulo, ali isto tako do važnih činjenica je moglo doći i posrednim putem.

Svako lice koje može da prenese svoja saznanja ili opažanja u vezi sa predmetom svedočenja, ima sposobnost svedočenja. Oštećeni, oštećeni kao tužilac ili privatni tužilac, može se saslušati kao svedok.⁴¹

Postoje i slučajevi isključenja od dužnosti svedočenja, kao što su lica koja bi svedočenjem povredila dužnost čuvanja tajnog podatka, ili profesionalne tajne (lekari, advokati, verski ispovednici), kao i lica sa kojim okrivljeni živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, deca, usvojenik, maloletno lice.

Zakon nalaže da pre nego što sudija pristupi ispitivanju svedoka, istog upozori da je dužan da govori istinu, da ne sme ništa da prećuti i da je davanje lažnog iskaza krivično delo.

Za sve vrste svedoka važe opšta pravila, izuzetno za pojedine vrste svedoka važe posebna pravila, u koja se ubraja i zaštićeni svedok.

7.1 ZAŠTIĆENI SVEDOK (POJAM)

Ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi svedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja, sebe ili sebi bliska lica izložio opasnosti po život, zdravlje, slobodu ili imovinu većeg obima, sud može rešenjem o određivanju statusa zaštićenog svedoka odobriti jednu ili više mera posebne zaštite.

Mere posebne zaštite obuhvataju ispitivanje zaštićenog svedoka, pod uslovima i na način koji obezbeđuje da se njegov identitet ne otkrije javnosti, a izuzetno ni okrivljenom i

⁴⁰ član 91 KZ Republike Srbije, 2013. godina

⁴¹ član 92 KZ Republike Srbije, 2013. godina

njegovom braniocu a sve u skladu sa zakonom.⁴² Da bi neko stekao status zaštićenog svedoka, moraju se ispuniti i materijalni i formalni uslovi.

Materijalni uslov predstavlja postojanje okolnosti, koje ukazuju na to da bi se svedok davanjem iskaza, ili odgovorom na neko pitanje sebe ili sebi bliska lica izložio opasnosti.

Formalni uslov za sticanje statusa zaštićenog svedoka, jeste rešenje kojim sud određuje takav status i odobrava jednu ili više mera posebne zaštite.

Da bi se zaštićeni svedok stvarno osećao bezbednim, uglavnom se preduzimaju dve mere posebne zaštite. Prva mera podrazumeva isključenje javnosti sa glavnog pretresa, a druga mera je zabrana obelodanjivanja podataka o identitetu zaštićenog svedoka. To znači da se okrivljenom i njegovom braniocu uskraćuje dobijanje podataka o identitetu zaštićenog svedoka.

Sud može po službenoj dužnosti, na zahtev javnog tužioca ili samo svedoka, da mu odredi status zaštićenog svedoka. Tada sudija donosi rešenje u kome se navodi pseudonim zaštićenog svedoka, trajanje i način na koji će mera biti sprovedena, tako što se briše ili menja istovetnost podataka i prikriva se njegov izgled. Ispitivanje se vrši iz posebne prostorije uz promenu glasa, uz promenu zvuka i slike.

7.2 ISPITIVANJE ZAŠTIĆENOG SVEDOKA

Kada se donese posebna naredba, tada sud obaveštava stranke, branioca kao i zaštićenog svedoka, kada će se ispitivanje obaviti. Samo obaveštavanje se vrši na vrlo poverljiv način. U tom obaveštenju se navodi pseudonim zaštićenog svedoka i o njegovim ličnim podacima je samo upoznat sud i javni tužilac. Oni se brinu da se ne otkrije njegov identitet, tako da lica koja prisustvuju ispitivanju ovog svedoka se upozoravaju od suda, da ne mogu postavljati provokativna pitanja, koja bi mogla eventualno da otkriju njegov identitet. Sud čak može da donese odluku da se sa glavnog pretresa isključi javnost.

Stav sudske prakse je da se presuda može zasnivati ne samo na izjavi zaštićenog svedoka, već se ista zasniva i na drugim dokazima koji dokazuju krivicu učinioca krivičnog dela.

⁴² član 105 KZ Republike Srbije, 2013. godina

Svoj iskaz dat pred sudom, zaštićeni svedok uvek potpisuje pseudonimom. Podaci o istovetnosti zaštićenog svedoka, njemu bliskih lica i o drugim okolnostima koje mogu dovesti do otkrivanja njihove istovetnosti, zatvoriće se u poseban omot sa naznakom „zaštićen svedok-strogo poverljivo“, zapečatiti se i predati na čuvanje sudiji za prethodni postupak.

Zapečaćeni omot može otvoriti samo sud, koji odlučuje o pravnom leku protiv presude. Na omotu će se naznačiti razlog, dan i čas otvaranja i imena članova veća koji su upoznati sa podacima iz stava 1 ovog člana. Nakon toga omot će se ponovo zapečatiti, sa naznačenjem na omotu o datumu i času pečaćenja i vratiti sudiji za prethodni postupak.⁴³ Pored pobrojanih lica koja mogu da budu upoznata o podacima o istovetnosti zaštićenog svedoka, postoje još neka službena lica koja do ovih podataka dođu, ali svi su oni dužni da čuvaju podatke o istovetnosti zaštićenog svedoka, u protivnom bi mogli biti krivično odgovorni za delo povrede tajnosti postupka.

8. NAČINI BORBE PROTIV KORUPCIJE

Posmatrano u širem smislu, borba protiv korupcije obuhvata tri aspekta: prevenciju, represiju i edukaciju, mada se edukacija ponekad smatra delom prevencije i to sa razlogom.

8.1 PREVENTIVA, REPRESIJA, EDUKACIJA

Prevencija predstavlja niz aktivnosti, koje imaju za cilj da preduprede korupciju. Jedna od preventivnih mera je da se demoralise birokrata da primi mito, a da se građani stimulišu da ne daju mito.

Konrektan primer bi bio sledeći. Za pokretanje novog posla kod nas je potrebno da se pribave najrazličitije dozvole, kao i da se popuni nebrojano mnogo obrazaca. Ljudi nisu voljni da sve to sami učine, a i potrebno je puno vremena da se to obavi. Tada uglavnom pribegavaju lakšoj i jednostavnijoj soluciji, da bi došli do neophodno potrebne dozvole tako što časte državnog službenika koji radi na tim poslovima, poklonom koji je uglavnom novac.

U ovom slučaju bi mogao da reaguje Ombudsman u smislu pojednostavljivanja administrativne procedure. Mnogo više bi se postiglo jasnim i preciznim zakonima, tako što

⁴³ član 110 KZ Republike Srbije, 2013. godina

bi se čitav taj proces učinio predvidivim i na taj način onemogućio državnim službenicima da uzimaju mito. Tako bi se ovim potezom i usvajanjem zakona koji regulišu privatnu aktivnost, na razuman i predvidiv način, postigao željeni efekat.

U tom slučaju, i državnim službenicima bi se morala povećati plata, da bi se nadoknadila razlika za propušteni mito. U svakom slučaju ukupan učinak bi bio vrlo pozitivan, jer bi građani mogli mnogo lakše da ostvare svoje poslovne zamisli, a samim tim bi i čitavo društvo postalo mnogo prosperitetnije.

Ako se korupcija primenom konkretnih mera ne predupredi, onda se moraju preduzimati nove aktivnosti da bi se ista sprečila. Ponovo se možemo vratiti na prethodni primer, dobijanja potrebne dozvole. Tada se može pribeći meri rotiranja službenika, koji su uključeni u rad sa strankama. Isto tako građani se mogu obaveštavati na razne načine, o tome kako mogu legalno da obave posao.

Pod represijom podrazumevamo čitav niz mera, koje se odnose na lica koja su već počinila krivično delo obuhvaćeno korupcijom. Tu se misli na mere, koje se primenjuju kako na otkrivanje tako i na sankcionisanje učinioca. To su mere kojima se oduzima korist stečena koruptivnim poslovima, kao i mere kojima se otklanjaju posledice korupcije. Represivne mere na neki način imaju i preventivnu ulogu. Samim tim što su za učinioca propisane kazne, to utiče na sve one koji još uvek nisu učinili koruptivno krivično delo, da se klone vršenja istih.

Pod edukacijom podrazumevamo sve one radnje koje se preduzimaju, da se kod građana formiraju veća saznanja o samoj korupciji, njenim uzrocima, kao i tome gde se ovaj fenomen najčešće javlja i koji su vidovi korupcije kod nas najprisutniji. Isto tako, građanima se predoče vidovi korupcije koji nisu česti, a sve to se predoči kroz konkretne primere koruptivnih dela. Utiče se na svest građana o velikom prisustvu i štetnosti korupcije, kako na same građane tako i na čitavo društvo u celini.

Provereno najbolji vid prevencije je edukacija, koja podrazumeva sve one mere koje se preduzimaju na uvećanju znanja o korupciji uopšte, kroz iznošenje konkretnih slučajeva. Treba građanima predočiti i pomoći da korupciju prepoznaju, kako da se protiv tog najvećeg zla može boriti i na koji način se može uticati na one koji su se u njoj već našli. Ta borba se

mora sprovoditi kroz institucije sistema, koje preduzimanjem konkretnih i osmišljenih mera, značajno doprinose suprotstavljanju korupciji.

Bitno je da se uspostavi jedan sistem, koji najpre definiše postojeće stanje, sve njene slabosti i snagu da bi se definisale promene koje treba da se izvedu. U konstituisanju tog sistema mera, treba da se uključe svi koji mogu da daju svoj lični doprinos, da bi antikorupcijski plan dao željeni efekat. Nije zanemarljiva uloga ni politike, koja svojom ozbiljnom i značajnom podrškom, može da utiče da čitav ovaj sistem mera što bolje funkcioniše. Smatra se da su politička volja i rešenost vladajućih političkih partija najznačajniji faktor, koji stavlja snagu za sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje korupcije.

Poznato je da je korupcija posledica lošeg i neefikasnog funkcionisanja institucija sistema, tako da borba protiv ove negativne društvene pojave, znači i borbu za reformu institucija, a samim tim i za poboljšanje životnog standarda građana.

Da bi se korupcija predupredila, suzbila ili bar svela na što manji nivo, neophodno je da se uspostavi novi pravni i institucionalni sistem, koji počiva na ekonomskim slobodama, otvorenom tržištu i konkurenciji, uz puno uvažavanje principa jednakosti i transparentnosti. Jednom rečju treba da se sprovede puna demokratizacija društva.

Da bi neka država bila demokratska, potrebno je da ispunjava određene **uslove**, pre svega da je u njoj politička utakmica slobodna, što znači da je u njoj zakonom garantovano postojanje više stranaka i njihovo ravnopravno takmičenje u borbi za glasove birača, da postoji sloboda kretanja ljudi, roba i ideja, da su u njoj ustavom i zakonom zagwarantovana sva ljudska prava i slobode, da se konflikti rešavaju kroz institucije, da postoji zakonom obezbeđena tržišna privreda, da postoji parlament koji je sastavljen voljom birača, da je politika javna a vlast oročena i oslonjena na saglasnost građana i da je ostvarena i vertikalna i horizontalna podela vlasti.⁴⁴

Uspešna borba protiv korupcije je vrlo važan i bitan segment, koji se posebno vrednuje u procesu pristupanja zemljama Evropske unije, kao i pri proceni usaglašenosti sa standardima Saveta Evrope.

⁴⁴ Dr Dragan Simeunović, Uvod u političku teoriju, Beograd 2009. godine, strana 85

Važno je reći šta je o korupciji u našoj zemlji mislio veliki prijatelj Srbije dr Rudolf Arčibald Rajs: „Ponekad bi se javno mnjenje ipak uznemirilo videvši neke slučajeve najočiglednije korupcije. Tada bi vaši političari – strančari, osnovali skupštinske anketne komisije koje nikada nisu dale neki rezultat zato što vukovi ne jedu jedni druge. Razne političke stranke su se silno međusobno vređale radi vlastite reklame, ali su se silno dobro čuvale da ne zabrazde duboko pošto su dobro znale da korupcija nije apanaža jedne stranke nego svih. Vaši političari – strančari su mirno mogli da se bogate na račun pojedinca i države, grabili su obema rukama. Zar je čudno što je taj loš primer i nekažnjavanje podmićivanja i podmićenih snažno delovao na službenike svih nivoa?“⁴⁵

8.2 SLOBODAN PRISTUP INFORMACIJAMA

Pravo na pristup informacijama smatra se jednim od ljudskih prava, a vrlo je važno za borbu protiv korupcije i njeno sprečavanje. Informacije koje su važne za borbu protiv korupcije vrlo su raznolike i to se pravo garantuje širokom krugu lica, kako fizičkim tako i pravnim licima. Mnogi žele da dođu do podataka kojima raspolaže neki državni organ. Šta je nekome bitno, ne određuje institucija koja poseduje informaciju, već onaj koji traži informaciju. Iz tog razloga, krug informacija koje se mogu potraživati je vrlo širok.

Najčešće se traže informacije o načinu ostvarivanja prava i zaštiti prava građana, informacije o nadležnostima i obavezama javnih institucija, informacije o procesu donošenja odluka i razlozima za donošenje odluka, informacije o trošenju budžetskih sredstava. Postoji više vidova dobijanja informacija. Neke se informacije dostavljaju po zahtevu, a ponekad ih sami organi vlasti unapred objavljuju. Nekada se informacije stavljaju neposredno na uvid, a može čak i da se omogući njihovo umnožavanje.

Vrlo često se pojavljuju mnogi problemi pri ostvarivanju prava na pristup informacijama. Događa se da se traženi dokument ne može pronaći ili da ne postoji, ponekad tražena informacija tek treba da se prikupi, a događa se da državni organi jednostavno pokušavaju da odugovlače sa ostvarivanjem prava. Mnogo toga zavisi od načina na koji je obezbeđena zaštita ostvarivanja prava na pristup, kao i koliko su efikasni organi u sprovođenju, koji odlučuju o zaštiti prava. Tu se misli na sudove, ombudsmana, poverenika za informacije od javnog zanačaja.

⁴⁵ A. Rajs, „Čujte Srbi! Čuvajte sebe“, SPIK, Bigraf-Beograd, 2005. godina, strana 50

U Republici Srbiji pravo na pristup informacijama uređeno je Ustavom i Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.⁴⁶ Zakon garantuje pravo na pristup podacima, ukoliko organi vlasti raspolažu sa njima. Lice koje traži neki dokument, nije u obavezi da obrazlaže zbog čega ga traži. Događa se da se nekom uskrati pravo na pristup, ali zato mora da postoji opravdan razlog i da je zakonom pretpostavljen. Članovima 8 i 14 zakona su obuhvaćeni izuzeci i oni se odnose na zaštitu privatnosti, takođe uskraćuju dobijanje podataka o zaštićenom svedoku kao i koji je broj računa u banci nekog državnog službenika. Rokovi za postupanje su vrlo kratki. U slučaju nedobijanja informacije ili nepotpunog odgovora, tražilac ima pravo žalbe Povereniku za informacije od javnog značaja.

Institucije koje su obavezne na davanje informacija od javnog značaja po osnovu ovog zakona, nose zajednički naziv „Organi javne vlasti“. U ove organe ubrajamo sve državne organe, organe teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javna preduzeća i javne ustanove, organizacije kojima je povereno vršenje javnih ovlašćenja i pravna lica koja je osnovao ili u pretežnom delu finansira neki od nabrojanih organa i organizacija.

Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu vrši nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, preko svoje upravne inspekcije. Ova odredba je od značaja zbog eventualnog pokretanja prekršajnog postupka.

Još je važno napomenuti, da je uloga Poverenika za informacije u ovom segmentu od izuzetnog značaja, s’obzirom da važne informacije o mnogim počinjenim prekršajima su u njegovom posedu.

Prema statističkim podacima, Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, je stiglo najviše žalbi u 2011. godini i to 2628 zbog nedobijanja informacija koje se odnose na situaciju kada organ vlasti tražiocu nije dostavio informaciju, niti je doneo rešenje kojim se zahtev odbija, što predstavlja prekršaj. Ovaj podatak jasno govori da sistem ne funkcioniše i to u fazi pokretanja prekršajnog postupka, a što je u nadležnosti Ministarstva. Na osnovu ovog pokazatelja se zaključuje da Povereniku treba dati šira ovlašćenja, s’obzirom da on raspolaže validnim dokazima koji ukazuju na postojanje prekršaja, kao i mogućnost da ove postupke i pokreće. Tačno je da su izmene zakona u ovom

⁴⁶ Službeni Glasnik Republike Srbije, broj 120, 2004. godina

smislu bile predviđene predlogom za izmenu i dopunu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, ali iz nepoznatih razloga predlog je povučen iz procedure u drugoj polovini 2012. godine.⁴⁷

U posmatranom periodu vodio se samo jedan postupak koji se odnosio na nedostavljanje dokumenata u traženom obliku, a samo pet postupaka koji su se odnosili na obaveze organa vlasti u vezi sa ovlašćenim licem za postupanje po zahtevu. Najviše postupaka njih 28, se odnose na objavljivanje informatora o radu.

Iz svih ovih pokazatelja se zaključuje da postoji velika disproporcija između broja slučajeva u kojima je došlo do povrede zakona i onih koji su procesuirani i sankcionisani.

8.3 SPREČAVANJE KORUPCIJE I IZBOR PREDSTAVNIKA NARODA

Za svaku državu, pa i našu je potrebno da su izbori slobodni i poštjeni, ali ispunjenje tog uslova nije garancija da će novoizabrana vlast biti i odlučna u borbi protiv korupcije. Treba utvrditi na osnovu čega se građani na izborima opredeljuju i da li su programi sa kojima su kandidati izašli pred građane proverljivi i izvodljivi.

Da bi se sprečila korupcija, prilikom donošenja odluka u predstavničkim telima je važno da su poznati izvori finansiranja političkih partija. Kada je reč o **izvorima finansiranja** političkih partija, u većini demokratskih zemalja je zakonom uređeno tkz. državno finansiranje političkih partija. Pored toga, političke partije se finansiraju iz članarine, od donacije firmi i građana kao i od partijskog preduzetništva, ali neretko i iz ilegalnih izvora, kao što je korupcija ili, pak, novac domaćih ili stranih obaveštajnih službi.⁴⁸ Ovo je vrlo važno, da bi se eliminisao uticaj donatora na donosiocima političkih odluka. Upravo zbog ovog momenta se u mnogim zemljama, među kojima je i naša iz državnog budžeta izdvajaju sredstva za izbornu kampanju, zabranjuju se određeni izvori prihoda i limitiraju se pojedinačni prilozi. Izbori na kojima se biraju predstavnici naroda se može vršiti sa partijskih lista ili po imenu, ali to je manje bitno, mnogo je važnije kako su uređeni odgovornost, imunitet i mogućnost opoziva.

⁴⁷ Pravosuđe u borbi protiv korupcije, Transparetnost Srbija, Beograd, januar 2013. godine, strana 82

⁴⁸ Dr Dragan Simeunović, Uvod u političku teoriju, Beograd 2009. godine, strana 145

Od načina izbora narodnih predstavnika i mogućnosti njihovog opoziva, zavisi i koji će se oblici korupcije pojaviti u društvu i koje mere preduzimati u borbi protiv njih. Ako je kandidat izabran sa partijske liste, to znači da partijska rukovodstva dobijaju veću moć i postaju mesta korupcije. Dok kod direktnog izbora kandidata, korupcija se uglavnom ogleda u prodaji političkog uticaja. Neka od ovih pitanja su regulisana Zakonom o finansiranju političkih stranaka iz 2003. godine.

8.4 SUKOB INTERESA I KONTROLA IMOVINE

Sukob interesa nekada može da predstavlja dobru podlogu za nastanak korupcije. Uglavnom, sukob interesa kod bilo kog javnog službenika i dovodi do korupcije. Kod ovog vida korupcije uočavamo više aspekata:

- Sukob dva javna interesa je posebna situacija, kada se javni službenik mora opredeliti ako ima više prioriteta, a prednost mora dati samo jednoj instituciji, dok paralelno vrši funkciju u obe. Ređe se korupcija pojavljuje u ovim slučajevima, ali posledica ovakve situacije je smanjena efikasnost u radu.
- Sukob privatnog interesa i službene dužnosti. Ovaj fenomen se vezuje za jednu ličnost kod koje postoji sukob između javnih i privatnih interesa.
- Sukob javne i političke funkcije. Ovaj vid sukoba interesa se vezuje za partijske funkcionere, a koji istovremeno obavljaju i neku državnu funkciju.
- Nespojivost funkcija i izuzeće iz odlučivanja. Predstavlja klasičnu meru za sprečavanje i suzbijanje sukoba interesa.
- Ravnoteža između efikasnosti i uveravanja drugih u nepristrasnost. Ovo je specifična situacija u kojoj može da se nađe bilo koji funkcioner, a koji savesno i odgovorno obavlja funkciju, bez obzira što je možda u sukobu interesa. Javnost na ovu pojavu uglavnom reaguje, tako da on mora neprestano da se dokazuje i uverava javnost da radi pošteno i efikasno. Vrlo često takav funkcioner se suočava sa situacijom da donese odluku koja i nije najcelishodnija, da bi otklonio sumnju u svoj rad. Umesto da neki posao uradi direktnom pogodbom, on pribegava manje efikasnoj soluciji i raspisuje tender.

Kontrola imovine javnih funkcionera i javnih službenika ima ulogu da predupredi korupciju, a paralelno sa ovom merom idu i propisi kojima se sprečava sukob interesa. Međutim za ove aktivnosti su vezane i neke nedoumice koje se ogledaju u sledećem:

- **Javnost podataka.** Ovo je nedoumica koja se u pojedinim zemljama različito rešava. Pravila koja su u službi sprečavanja sukoba interesa, predviđaju da je funkcioner u obavezi da prijavi svoju imovinu, ali tu dolazi do dileme da li ti podaci treba da budu svima dostupni, ili samo nadležnim organima, ili da jedan deo podataka bude svima na raspolaganju, a drugi deo da ostane tajna.

- **Proveravanje podataka.** Kao i javnost podataka, proveravanje podataka izaziva dilemu da li organi zaduženi za kontrolu, to treba da čine samoinicijativno ili da reaguju tek kada usledi neka prijava. Kod primene ove mere treba biti posebno obazriv, da se ne bi narušila neka elementarna prava trećih lica (članova porodice, firme koja slovi za vlasnika imovine umesto funkcionera).

- **Posledice kršenja pravila o sprečavanju sukoba interesa.** Na različite načine pojedini zakoni regulišu mere za sankcionisanje kršenja ovih pravila. Kazne mogu biti moralne, disciplinske, političke, prekršajne i krivične. U Republici Srbiji je 2004. godine donet Zakon o sprečavanju sukoba interesa pri vršenju javnih funkcija, a 1. januara je donet Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije.

8.5 ANTIKORUPCIJSKI ORGANI

Korupcija u čitavom svetu, pa i kod nas postaje sve savršenija, tako da državni organi koji imaju zadatak da se bave njenim suzbijanjem sve se teže nose sa njenim otkrivanjem i teže uklanjaju njene složene oblike. Kako je korupcija postala sistemska pojava, samim tim i u državnim organima službenici bivaju korumpirani. Naša vlada se već prethodnih godina trudila da pojača otkrivanje korupcije, tako što je osnivala „nezavisne“ agencije i Komisije za borbu protiv korupcije. Pokušavala je da istraži tvrdnje o postojanju korupcije, zatim je radila na podizanju svesti građana o velikom prisustvu korupcije i počela je da radi na kontroli sistema upravljanja u nekim odeljenjima vlade, sa aspekta borbe protiv korupcije.

Da bi antikorupcijski organi uspešno delovali, potrebno je da se ispune određeni uslovi:⁴⁹

- Da imaju podršku sa najvišeg nivoa političke vlasti;
- Da poseduju odgovarajuće resurse, da bi mogla ispuniti postavljene zadatke;
- Da imaju političku i operativnu nezavisnost da istražuju i na najvišim nivoima vlasti;
- Da poseduju odgovarajuća ovlašćenja za pristup dokumentaciji;
- Da imaju odgovarajuću zakonsku regulativu na raspolaganju;
- Da poseduju vođstvo, koje se podrazumeva da je moralno i pošteno.

Ovome treba dodati da sva posebna ovlašćenja, koja se daju ovim organima za borbu protiv korupcije, ne ugrožavaju osnovna ljudska prava i slobode i da svoju funkciju vrše u skladu sa zakonom i da snose punu odgovornost za svoj rad. Aktivnosti koje se vezuju za rad ovih organa, moraju da budu tako kontinuirane, da mogu da odole pritisku svake vlasti.

Ova posebno specijalizovana tela za borbu protiv korupcije, mogu biti veoma različita po svom sastavu, zadacima i ovlašćenjima. Bez obzira na razlike, treba da im je zajedničko da osluškiju javnost, da se sa njom savetuju, da rezultate svoga rada često proveravaju preko anketa ili sagledavanjem statističkih podataka koji iskazuju efekat njihovog rada.

Vrlo često se ova antikorupcijska tela suočavaju sa dilemom, da li u svom radu treba da se bave i starim predmetima, ili samo novim slučajevima koji su nastali nakon njihovog nastanka.

⁴⁹ Transparency international, Antikorupcijski priručnik, Libra, Beograd, strana 87

9. NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE U REPUBLICI SRBIJI ZA PERIOD OD 2013 – 2018. GODINE

Krivično pravni propisi Republike Srbije ne definišu pojam „korupcije“. Reč „korupcija“ kod nas je došla iz stranih jezika. Kao što vidimo, osim najčešćeg značenja koje pojam „korupcija“ ima u srpskom jeziku („podmićivanje“), ova reč označava pokvarenost i kvarenje uopšte kao proces. Stoga nije čudno što se u raznim antikorupcijskim kampanjama koristila ova asocijacija, kako bi se ukazalo na štetnost korupcije.⁵⁰

O korupciji se danas više, a često i otvorenije govori nego pre. Usled toga se stvara i percepcija među građanima i spoljnim posmatračima da korupcije ima više. Valja povodom toga znati, da više govora o korupciji i više optužbi za korupciju (pred sudom ili u medijima) ne mora da znači da je pojava zastupljenija u društvu. Štaviše, mnogi su spremni da tvrde upravo suprotno – da više govora o problemu pruža šansu da se problem reši, ili pak govori o spremnosti relevantnih aktera da se sa problemom uhvate u koštac (npr. više postupaka). S’ druge strane, ima autora koji tvrde da povećanje učestalosti govora o korupciji, a za njim i percepcije korupcije, uzrokuje povećanje i same korupcije, čime se stvara spirala koja omogućava dalji porast stvarne korupcije (a ne samo percepcije o njoj). Naime, stvara se očekivanje, koje inače ne bi postojalo ili ne bi bilo toliko izraženo, kod lica koja treba da obave neki posao u kojem se može javiti korupcija, da je korupcija nužnost ili uobičajena stvar pri obavljanju takvog posla. Na sličan način može delovati i opisivanje modaliteta korupcije – potencijalni učesnici u aktu na taj način saznaju „kakve stvari“ rešavaju i otklanja se neizvesnost koja bi ih inače mogla odvratiti od učešća u korupciji. Naime, saznanjem koga treba korumpirati, cene koju treba platiti i drugim informacijama te vrste, potencijalnim učesnicima se znatno olakšava stupanje u odnos korupcije. Treba smatrati da je osnovno pitanje postupanje onih koji nastupanje korupcije u budućnosti treba da spreče – obelodanjivanje informacija ne škodi ukoliko se povremeno izvuku pouke i otkloni „rupa u sistemu“, koja korupciju omogućava. Ukoliko se to ne učini, govor o korupciji ne samo da može dovesti do defetizma (neverica da se problem može rešiti), već zaista lančano deluje u pravcu povećanja korupcije.⁵¹

⁵⁰ Građani pred korupcijom, Transparentnost Srbija, 2007. Godina, strana 11

⁵¹ Građani pred korupcijom, Transparentnost Srbija, 2007. Godina, strana 13

Sve ovo napred citirano je bio „razlog više“, da se ustanovi Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije. Prva Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srbiji usvojena je 8. decembra 2005. godine u Skupštini Srbije. Odlukom kojom je usvojena strategija, Vlada Srbije⁵² je obavezana da donese Akcioni plan za primenu strategije a koji je i uvojen krajem 2006. godine.

Ovom odlukom Vlada je obavezana da obezbedi sredstva za njegovu primenu, obezbedi donošenje sektorskih akcionih planova za borbu protiv korupcije i predloži donošenje zakona o samostalnom i nezavisnom antikorupcijskom telu. Odlukom se svi državni organi predviđeni strategijom, obavezuju da neposredno sarađuju u njenoj izradi, kao i izradi i sprovođenju Akcionog plana i sektorskih akcionih planova za borbu protiv korupcije, dok se samostalno i nezavisno antikorupcijsko telo zadužuje da obaveštava Skupštinu Srbije o sprovođenju odluke, najmanje jednom godišnje. Akcionim planom su pobrojane mere strategije, razrađene pojedine aktivnosti za mere i pobrojani obveznici za sprovođenje mera i aktivnosti.⁵³

Sprovođenje akcionog plana je nailazilo na velike poteškoće. Jedan od problema je reforma pravosuđa koja nije sprovedena na zadovoljavajući način. U procesu privatizacije i javnih nabavki uočava se prisustvo korupcije, kao i veliki pritisak na medije i uređivačku politiku koja trpi nedozvoljene uticaje, dok javnost vrlo malo a ponekad uopšte ne učestvuje u zakonodavnom procesu.

9.1 OPŠTI CILJ I NAČELA STRATEGIJE

Korupcija kao veliko zlo ima i svoje uzroke i posledice. Uzroke korupcije uglavnom nalazimo u svim segmentima društvenog života i predstavljaju neki nedostatak u organizaciji društva, odnosno nepostojanje mehanizama koji bi ovu pojavu sprečili. Ovi nedostaci se tiču nepostojanja efikasnih zakona, državne institucije ne funkcionišu na zadovoljavajući način, nepostojanje ravnoteže na tržištu, odsustvo mehanizama kontrole i još mnogo toga što predstavlja pogodno tlo za pojavu korupcije. Posledice su mnogo uočljivije. Poljuljana demokratija, ugrožena vladavina prava i urušavanje poverenja građana u institucije države.

⁵² Službeni glasnik Republike Srbije, broj 109/05

⁵³ Pravosuđe u borbi protiv korupcije – glavni nalozi istraživanja i preporuke, Transparetnost Srbija, Beograd, 2013. godina, strana 112

Period od 2011 do 2012. godine je bio predmet istraživanja Svetskog ekonomskog foruma i korupcija je svrstana među prva dva problema, koja se uočavaju kod donošenja odluke o započinjanju privredne delatnosti u Republici Srbiji. Kod sprovođenja strategije svi organi koji su uključeni u prevenciju i borbu protiv korupcije, a tu se misli na organe vlasti i nosioce javnih ovlašćenja, moraju se ponašati u skladu sa opštim načelima:⁵⁴

- Načelo vladavine prava – garancija zakonitosti postupanja, jednakosti pred zakonom i prava svih građana na pravna sredstva. Ustav Republike Srbije, zakoni i podzakonska akta, kao i potvrđeni međunarodni ugovori i opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava, moraju imati punu i doslednu primenu;
- Načelo „nulte tolerancije“ na korupciju – neselektivna primena zakona u svim pojavnim oblicima korupcije;
- Načelo odgovornosti – obaveza da se preuzme puna odgovornost za kreiranje javnih politika i njihovo efikasno sprovođenje, uključujući primenu ove strategije i akcionog plana;
- Načelo sveobuhvatnosti primene mera i saradnje subjekata – dužnost da se mere primenjuju sveobuhvatno i dosledno u svim oblastima, uz saradnju i razmenu iskustava i usaglašavanje postupaka relevantnih subjekata, na svim nivoima vlasti, sa ustanovljenom dobrom praksom;
- Načelo efikasnosti – dužnost da se, u okviru svojih ovlašćenja, redovno sprovode mere protiv korupcije i da se vrši stalna obuka radi unapređenja efikasnosti u borbi protiv korupcije;
- Načelo transparentnosti – garancija transparentnosti u postupku donošenja i sprovođenja odluka, kao i omogućavanje građanima pristup informacijama, u skladu sa zakonom.

⁵⁴http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

9.2 OBLASTI STRATEGIJE

Nesporno je da se korupcija uvlači u sve pore društva, kao jedna vrlo negativna pojava. Strategijom se obeležavaju samo pojedine oblasti u kojima se posebno deluje, jer su one izdvojene kao najvažnije za uspostavljanje sistemskih antikorupcionih mehanizama. Nije za očekivati da se sa skromnijim resursima i za kratak vremenski period mogu postići značajniji rezultati u svim sferama u kojima je prisutna korupcija. Ovo je razlog da se u strateškom vremenskom periodu od pet godina, planira postavljanje jasnih i stabilnih temelja za buduću borbu protiv korupcije.

Najpre je urađena kvalitativna i kvantitativna analiza o razmerama korupcije, o njenim najčešćim pojavnim oblicima u Republici Srbiji, a sve u cilju utvrđivanja oblasti prioriternog delovanja. Pri izradi strategije dosta su se koristili najrazličitiji izvori informacija, uključujući izveštaje Agencije za borbu protiv korupcije, godišnje izveštaje Agencije o sprovođenju strategije iz 2005. godine, izveštaje Saveta za borbu protiv korupcije, izveštaje Evropske komisije o napretku Republike Srbije iz 2012. godine, analize u okviru Grupe država za borbu protiv korupcije Saveta Evrope (GREKO), Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNKAK), modela planova integriteta koji su nastali u saradnji sa organima vlasti u procesu koji je kordinirala Agencija, analize percepcije građana o korupciji, izveštaja civilnog sektora, kao i drugih relevantnih dokumenata.⁵⁵

Strategija je tako koncipirana, da se najpre polazi od oblasti u kojoj će se prioriterno delovati, gde se daje kraći prikaz trenutnog stanja, koji problemi su vezani za tu oblast, a zatim se iznose ciljevi koje treba ostvariti, a samim tim i eliminisati postojeći problem. Kod izrade strategije uočavamo mnogo različitih aktivnosti.

⁵⁵ http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

9.3 POLITIČKE AKTIVNOSTI (OPIS STANJA)

Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti koji je donet 2011. godine („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 43/11) u Republici Srbiji je uspostavljena pravna regulativa u ovoj oblasti. Agencija u borbi protiv korupcije, je postigla vredne rezultate u oblasti sprečavanja sukoba interesa kod nespojivosti funkcija. Međutim, mnogo manje se postiglo na polju otklanjanja uticaja privatnog interesa onih koji obavljaju neku od javnih funkcija. Isto tako Agencija je nailazila na velike probleme vezane za proveru tačnosti podataka o imovini i prihodima, kao i vođenje registra. Razlozi leže u lošoj zakonskoj regulativi koja reguliše ovu oblast, jer nisu jasno definisana prava i obaveze funkcionera i nepostojanje jedinstvenog kataloga javnih funkcija. Isto tako nisu jasno definisane nadležnosti i ovlašćenja Agencije u sprovođenju kontrole, kao i vrlo loša saradnja sa nadležnim organima.

Veliku i značajnu ulogu ima i javnost u povećavanju transparentnosti rada političara. Potrebno je da postoje zakonske garancije, ali pre donošenja zakona da se otvori javna rasprava pre usvajanja zakonskih propisa. Isto tako, upravljanje javnim preduzećima treba unaprediti. Tu se prevashodno misli na način postavljanja i rezrešenja direktora, jer uglavnom se direktori na svim nivoima postavljaju iz redova političkih partija, bez obzira koliko su oni moralni i stručni za obavljanje jedne tako važne funkcije. Stupanjem na snagu novog Zakona o javnim preduzećima („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 119/12) donekle se smanjuje rizik od korupcije. Ono što se ovim zakonom nedovoljno definiše, jesu kriterijumi kojima se rukovodi nadležno ministarstvo prilikom predlaganja određenog kandidata, a na osnovu kojih komisija vrši odabir kandidata koji ispunjava sve propisane uslove da bi bio postavljen na direktorsku funkciju, što može da ima za posledicu zloupotrebu i nastanak korupcije.

Ovde dolazi do izražaja princip centralizovanog donošenja odluka na republičkom nivou, dok lokalna i pokrajinska samouprava uglavnom nema nikakav upliv kod donošenja Akcionog plana za borbu protiv korupcije.

9.4. CILJEVI POLITIČKE AKTIVNOSTI

Ciljevi političke aktivnosti su:

- Otklonjeni nedostaci u pravnom okviru kontrole finansiranja političkih aktivnosti i subjekata;
- Otklonjeni nedostaci u pravnom okviru i ojačani kapaciteti u oblasti prevencije sukoba interesa, kontrole imovine i prihoda javnih funkcionera;
- Usvojen i primenjen delotvoran zakonski okvir kojim se reguliše lobiranje i učešće javnosti u postupku donošenja propisa;
- Utvrđeni jasni kriterijumi za predlaganje, izbor i razrešenje, kao i vrednovanje rezultata rada direktora javnih preduzeća;
- Usvojeni pokrajinski i lokalni planovi za borbu protiv korupcije čije sprovođenje nadziru stalna radnja pokrajinskih tela, odnosno lokalnih skupština.⁵⁶

10. JAVNE FINANSIJE

10.1 JAVNI PRIHODI

Konstituisanjem jednog sasvim novog sistema „e-porezi“, uspostavljen je otvoreniji rad Poreske uprave. Tačno je da je ovaj sistem još uvek u razvojnoj fazi i da mnogo toga treba unaprediti i usavršiti, pre svega pojačati kapacitete, poboljšati tehničke uslove, zaposlene obučiti, a isto tako i građane obavestiti o postojanju ovog sistema, da bi svojim aktivnijim učešćem doprineli uspostavljanju što kvalitetnije strategije za borbu protiv korupcije. Značajno je da se u Republici Srbiji formira jedinstven identifikacioni poreski broj. To je potrebno da bi se na jedan kvalitetan način pratile promene i kontrolisala tačnost prijavljenih podataka.

⁵⁶http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

U ovoj oblasti važnu ulogu ima Uprava carina, koja preduzima značajne systemske mere koje se ogledaju u pripremi teksta Zakona o carinskoj službi, da bi se smanjio rizik od pojave korupcije. Na carinskim i graničnim prelazima treba pojačati video nadzor, kao jedan važan mehanizam koji može poslužiti za suzbijanje korupcije, a i način da se dokaže eventualno postojanje odgovornosti za neku koruptivnu radnju.

Problemi koji su ovde uočljivi je manjkavost pravne regulative, zatim nedostatak stručnih i dobro obučanih kadrova. I pored određenih nedostataka, konstituisanje informacionog sistema Uprave carina je značajan korak unapred, kao i donošenje Indikativnog poslovnog plana za 2014 i 2015. godinu koji predviđa određene mere koje mogu da obezbede sredstva iz predpristupnih fondova Evropske unije.

10.2 CILJEVI JAVNIH PRIHODA

Ciljevi javnih prihoda:

- Sistem „e-porezi“ u potpunosti je razvijen i podaci se redovno ažuriraju;
- Uspostavljen pravni i institucionalni okvir za sprovođenje sistema jedinstvenog identifikacionog poreskog broja za fizička i pravna lica;
- Identifikovani i otklonjeni svi nedostaci u pravnom okviru sistema koji pogoduju korupciji;
- Uspostavljena efikasna kontrola primene carinskih propisa.⁵⁷

⁵⁷ http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

10.3 JAVNI RASHODI

Kada se govori o javnim resursima i upravljanje istim, onda se misli na adekvatnu kontrolu, jer su u pitanju sredstva koja građani Republike Srbije izdvajaju za potrebe što boljeg upravljanja poslovima od javnog značaja. Važno je da svaki građanin bude što bolje informisan sa načinom planiranja i trošenja sredstava iz državnog budžeta. Zakonska regulativa koja pokriva ovu oblast najčešće se donosi u kratkom vremenskom periodu, tako da rasprava u Narodnoj Skupštini kako i na koji način se troše ta sredstva, već dugi niz godina se ne sprovodi, a što nije dobro. Isto tako ni sve zloupotrebe koje su nastale u javnim nabavkama nisu na pravi način i blagovremeno sankcionisane. Takođe se primećuje da ne postoji koordinisana saradnja između Uprave za javne nabavke, javnih tužilaštava, Državne Revizorske Institucije (DRI) i ministarstva nadležnog za poslove finansija. Donošenjem novog Zakona o javnim nabavkama („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 124/12) koji je stupio na snagu 6. januara 2013. godine, ali koji je počeo da se primenjuje od 1. aprila 2013. godine, učinjen je veliki korak u oblasti normative koja je značajno uticala na transparentnost postupka, smanjenje ovlašćenja ljudi koji rukovode nabavkom, pojačana je kontrola javnih nabavki, a isto tako su pooštrene sankcije prema nadležnim za sprovođenje javnih nabavki koji zloupotrebe svoje ovlašćenje.

Čitav ovaj sistem još uvek ne funkcioniše na zadovoljavajući način, jer se oseća nedostatak discipline u javnim nabavkama, sto dovodi i do neregularnosti. Potreban je mnogo veći uticaj Republičke komisije za zaštitu prava, a koji se za sada ne ostvaruje na zadovoljavajući način.

10.4 CILJEVI JAVNIH RASHODA

Ciljevi javnih rashoda:

- Unapređeno učešće javnosti u praćenju trošenja budžetskih sredstava;
- Dosledna primena Zakona o javnim nabavkama i uspostavljena evidencija o postupanju nadležnih organa, povodom nepravilnosti utvrđenih u njihovim izveštajima;
- Unapređena saradnja i koordinacija aktivnosti na suzbijanju korupcije između relevantnih institucija, na svim nivoima vlasti.⁵⁸

10.5 JAVNA FINANSIJSKA KONTROLA, EKSTERNA REVIZIJA I ZAŠTITA FINANSIJSKIH INTERESA EVROPSKE UNIJE

Sistem javne finansijske kontrole se vezuje za organizacije javnog sektora i formiran je sa zadatkom da vrši kontrolu korišćenja javnih sredstava uključujući i sredstva Evropske unije. Ovaj sistem kontrole se sprovodi nad svim korisnicima budžeta, pa je za njen rad važno da je nezavisna kako u funkcionalnom smislu, tako i u operativnom. Da bi se to postiglo podrazumeva se kvalitetna zakonska regulativa, koja još uvek nije na zadovoljavajućem nivou, s obzirom da je ova oblast uglavnom pokrivena podzakonskim aktima. Isto tako nedostaje visokostručni obrazovni kadar, radna mesta nisu optimalno popunjena a i plate nisu adekvatne poslovima koji obavljaju.

Iz izveštaja Evropske komisije o napretku iz 2012. godine, zaključuje se da je izvestan napredak uočljiv ali samo u oblasti eksterne revizije. DRI je napredak ostvarila u uposlenosti novih kadrova, tako da je Savet DRI u novembru 2011. godine usvojio novi strateški razvojni plan za period od 2011 – 2015. godine i značajnije usavršio metodologiju revizije. Ono što nije pozitivno je činjenica da Zakonom o Državnoj Revizorskoj Instituciji („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 101/05, 54/07, 36/10“), nije predviđena finansijska i operativna nezavisnost na način kako to pretpostavlja Međunarodna organizacija vrhovnih revizorskih institucija (INTOSI). Možda treba imati i razumevanje za uočene nedostatke, jer DRI je u

⁵⁸ http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

funkciji tek pet godina, tako da je potrebno i vreme da bi se sve slabosti najpre uočile, a zatim i otklonile.

U 2009. godini Vlada je usvojila Strategiju razvoja interne finansijske kontrole u javnom sektoru u Republici Srbiji, kao i fondove Evropske unije uz poštovanje međunarodnih standarda, koji su ustanovljeni i tiču se javnog sektora i interne revizije. Isto tako se Republika Srbija obavezala da osnuje Kancelariju za suzbijanje nepravilnosti i prevara (Anti – Fraud Service – AFCOS), čiji je zadatak da radi na koordinaciji između nadležnih državnih organa na nacionalnom nivou Republike Srbije i Evropske komisije u borbi protiv prevara.

10.6 CILJEVI JAVNE FINANSIJSKE KONTROLE, EKSTERNE REVIZIJE I ZAŠTITE FINANSIJSKIH INTERESA EVROPSKE UNIJE

Ciljevi su sledeći:

- Uspostavljen i razvijen sistem javne interne finansijske kontrole u javnom sektoru na svim nivoima vlasti;
- Izmenjen pravni okvir radi obezbeđenja poptune finansijske i operativne nezavisnosti DRI u skladu sa standardima Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI) i sprovedene revizije svrsishodnosti;
- Uspostavljen i razvijen sistem prevencije, otkrivanja, izveštavanja i postupanja sa nepravilnostima korišćenja sredstava iz fondova Evropske unije i fondova drugih međunarodnih institucija i organizacija.⁵⁹

⁵⁹ http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

11. PRIVATIZACIJA I JAVNO – PRIVATNO PARTNERSTVO

Zbog loše zakonske regulative i procesa privatizacije u Republici Srbiji, stvoren je ambijent koji je pogodovao nastanku korupcije. Na to je ukazao Savet za borbu protiv korupcije, koji u svom izveštaju iz septembra 2012. godine ističe da propisi koji regulišu ovu oblast su dosta neprecizni, netransparentni i kao takvi su iskorišćeni za nastanak brojnih nezakonitosti.

Najpre se uočava da ne postoje zakonske odredbe koje su zadužene za ekonomsku suštinu restrukturiranja, kao i metode koje se moraju ispoštovati kod privatizacije. Svi ovi propusti su i uslovili mnogobrojne zloupotrebe.

I ne samo to, primećeno je da pre privatizacije nisu urađeni finansijski izveštaji, a na koje ih upućuje Zakon o računovodstvu i reviziji („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 46/06, 111/09, 99/11“), kao i Međunarodni računovodstveni standardi, tako da se događalo da se izuzimala velika imovina pre procene vrednosti firme i na taj način vrednost firme se značajno smanjivala i kao takva se prodavala ispod prave vrednosti. Kontrola restrukturiranja je izostajala.

Agencija za privatizaciju koja je u svemu ovome trebala da ima ključnu ulogu, zbog nejasnih kriterijuma za izbor rukovodioca kao i vršenja ovlašćenja direktora Agencije za privatizaciju, nije mogla da obezbedi pravnu sigurnost svih učesnika u postupku privatizacije. Uglavnom su se procesi privatizacije obavljali na štetu države, jer u odsustvu zakonskih akata proces se sprovodio na osnovu internih kriterijuma, koje je postavljala sama Agencija. Zakonom o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama, koji je donet 2011. godine („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 88/11“), uređena je oblast između javnog i privatnog sektora u domenu finansiranja, rekonstrukcije, izgradnje, održavanja i upravljanja infrastrukturnim objektima od javnog značaja. Još uvek nema jasnih i pravih pokazatelja kakvi su efekti ovog zakona.

11.1 CILJEVI PRIVATIZACIJE I JAVNO – PRIVATNOG PARTNERSTVA

Ciljevi su sledeći:

- Izmenjen pravni okvir tako da se otklone rizici na korupciju u propisima kojima se uređuje postupak i kontrola privatizacije, reorganizacije i stečaja preduzeća sa državnim i društvenim kapitalom;
- Uspostavljanje sistema efikasne primene i kontrole sprovođenja pozitivnih propisa u oblasti privatizacije, reorganizacije i stečaja;
- Uklonjeni rizici od korupcije u oblasti javno-privatnih partnerstava i njegova dosledna primena.⁶⁰

12. PRAVOSUĐE

U Republici Srbiji sudska vlast je nezavisna i ta činjenica više nije sporna, ali još uvek budžet pravosuđa nije izdvojen iz budžeta izvršne vlasti, a što nije dobro. Zakon o Visokom savetu sudstva („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 116/08, 101/10, 88/11“) i Zakon o državnom veću tužilaca („Službeni glasnik Republiki Srbije, broj 116/08, 101/10, 88/11“), pretpostavlja da oni samostalno upravljaju pravosudnim budžetom. Kako ne postoje tehnički, administrativni i stručni kapaciteti, a sve dok se oni ne ustanove, Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca ne mogu samostalno raspolagati svojim resornim budžetom.

Formiranjem Pravosudne akademije, kojoj je dodeljena ključna uloga za postavljanje standarda i načela zasluge u pravosuđu, još uvek ne daje puni efekat, a razloge treba tražiti u starom sistemu koji je imao svoje kriterijume za izbor na pravosudnu funkciju. Predlog nacionalne strategije reforme pravosuđa za period 2013-2018. godine prosleđen je Narodnoj skupštini da ga najpre razmotri a zatim i usvoji. Ovaj akt ima za cilj da značajno ojača integritet pravosuđa.

⁶⁰http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

Novi Zakonik o krivičnom postupku jača ulogu tužilaštva i uvodi tužilačku istragu, tako da vodeću ulogu u prikupljanju dokaza imaju tužilaštva.

Posebno se naglašava potreba za što tešnjom saradnjom nacionalnih i evropskih institucija i organizacija. Da bi sve funkcionisalo na zadovoljavajući način, potrebno je unaprediti postojeće elektronske upisnike o krivičnim predmetima, koji su nadležnosti organa unutrašnjih poslova i pravosuđa i da se postigne veći nivo koordinacije u razmeni informacija, kao i praćenje krivičnog dela od otkrivanja do presude.

Da bi čitav ovaj sistem što bolje funkcionisao, a samim tim i dao bolje rezultate, potrebno je policijske službenike upućivati u javno tužilaštvo. Veliki problemi se javljaju kod pokretanja i vođenja finansijskih istraga, jer nema dovoljan broj odgovarajućih stručnjaka ekonomsko-finansijske struke, koji su angažovani u našim tužilaštvima. Zakon takođe ne reguliše rad sudskih veštaka, tako da su tu приметne velike zloupotrebe.

12.1 CILJEVI PRAVOSUĐA

Ciljevi pravosuđa su:

- Puna nezavisnot, odnosno samostalnost i transparentnost pravosuđa u budžetskim ovlašćenjima;
- Proces izbora, napredovanja i odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija zasnovan na jasnim, objektivnim, transparentnim i unapred utvrđenim kriterijumima;
- Razvijeno i efikasno proaktivno postupanje u otkrivanju i krivičnom gonjenju koruptivnih krivičnih dela;
- Unapređeno materijalno krivično zakonodavstvo i usklađeno sa međunarodnim standardima;
- Uspostavljena efikasna horizontalna i vertikalna saradnja i razmena informacija policije, javnog tužilaštva, sudstva, drugih državnih institucija, regulatornih i nadzornih tela, kao i evropskih i međunarodnih institucija i organizacija;

- Uspostavljena jedinstvena evidencija (elektronski upisnik) za krivična dela sa koruptivnim elementom, u skladu sa zakonom koji uređuje zaštitu podataka o ličnosti;
- Ojačani mehanizmi za prevenciju sukoba interesa u pravosuđu;
- Obezbeđeni adekvatni resursi javnog tužilaštva i sudova za postupanje u slučajevima korupcije (jačanje kapaciteta);
- Donošenje dugoročne strategije koja na sveobuhvatan način unapređuje finansijske istrage.⁶¹

13. POLICIJA

U Republici Srbiji poslednjih godina se oseća značajan napredak u otkrivanju i rešavanju krivičnih dela sa elementom korupcije. U tome je vrlo važna uloga policije kako na preventivnom planu, tako i na represivnom. Da bi borba protiv korupcije na svim nivoima bila što uspešnija, nije od značaja samo kažnjavanje učinilaca, već i pravovremena analiza rizika kao i donošenje mera za suzbijanje korupcije tamo gde je najzastupljenija. Potrebno je da se postigne što veći sklad između mera koje preduzima policija i pravosudni organi. U januaru 2011. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova usvojilo je strategiju razvoja i kao najvažniji cilj postavilo „razvijanje kapaciteta kriminalističke policije za efikasno delovanje“. Postavljeni ciljevi zahtevaju jačanje kapaciteta policije, uspostavljanje posebne organizacione jedinice u Ministarstvu unutrašnjih poslova, razvijanje i jačanje sistema unutrašnje kontrole kroz prevenciju nezakonitog postupanja policijskih službenika, konkretnu istragu o radu policije, saradnju sa medijima i javnošću i uspostavljanje međunarodnih standarda za profesionalno postupanje policijskih službenika.

Zakon o policiji koji je donet ranije a usvojen 2011. godine („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 101/05, 63/09-US i 92/11“) donosi i Kodeks policijske etike, prema kojoj se svi zaposleni u Ministarstvu obavezuju da će se suprotstaviti svakom aktu korupcije.

⁶¹http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

Evidentno je da Sektor unutrašnje kontrole policije ne raspolaže kapacitetima koji bi odgovorili svojoj funkciji, a isto tako još uvek postoji neusklađenost sa evropskim standardima.

13.1 CILJEVI POLICIJE

Ciljevi policije su sledeći:

- Ojačati kapacitete policije za sprovođenje istraga u krivičnim delima sa elementima korupcije;
- Ojačati integritet i mehanizam unutrašnje kontrole u cilju suzbijanja korupcije u sektoru policije.

14. PROSTORNO PLANIRANJE I IZGRADNJA

U Republici Srbiji je poslednjih dvadeset godina podignuto na stotine hiljada objekata, različite namene, a da nisu imali neophodne građevinske dozvole i saglasnosti. Ovo je bio razlog da se donese Zakon o planiranju i izgradnji („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 72/09, 81/09-ispravka, 64/10-US, 24/11, 121/12, 42/13-US, 50-13-US“), kojim se reguliše ova oblast i postupak legalizacije bespravno izgrađenih objekata kao i postupak konverzije zemljišta, što naročito pogoduje nastanku korupcije, s obzirom da organi vlasti koji odlučuju po zahtevima stranaka imaju veliki prostor za zloupotrebu ovlašćenja. Uzimajući u obzir celokupan razvoj društva i želju da se privuče što veći broj investitora, kako domaćih tako i inostranih, da ulažu na području Republike Srbije, moraju se doneti kvalitetni zakoni koji pokrivaju ovu oblast.

Mnogo veći problemi se prepoznaju u oblasti urbanizma. Neažurni katastri nepokretnosti, vodovoda, izostanak urbanističkih planova na svim nivoima, kao i njihova neusklađenost, neodgovarajući stručni kadar u inspekcijским službama i njihov nekvalitetan rad, dodatno otežavaju već dosta složeno stanje.

Registar nepokretnosti je uspostavljen, ali još uvek nije potpuno otklonjeno nedosledno činjenično stanje, koje je preuzeto iz zemljišnjih knjiga. Potrebno je u javnom elektronskom Katastru nepokretnosti upisati sve nepokretnosti, sa tačnim podacima o vlasništvu nad istim.

14.1 CILJEVI PROSTORNOG PLANIRANJA I IZGRADNJE

Ciljevi prostornog planiranja i izgradnje su:

- Sve nepokretnosti u Republici Srbiji i sa njima povezani podaci upisani su u javni elektronski Katastar nepokretnosti;
- Smanjen broj procedura i uvođenje „jednošaltorskog sistema“ za izdavanje građevinskih i drugih dozvola i saglasnosti;
- Transparentni kriterijumi i učešće javnosti u postupku razmatranja, izmena i usvajanja prostornih i urbanističkih planova na svim nivoima vlasti;
- Efikasna interna i eksterna kontrola u postupku izdavanja građevinskih i drugih dozvola i saglasnosti u oblasti urbanizma.⁶²

15. ZDRAVSTVO

Agencija za borbu protiv korupcije u svom izveštaju iz 2012. godine iznela je koji su najčešći oblici, uzroci i rizici korupcije u oblasti zdravstva. Kao najčešće polje rizika za korupciju označila je javne nabavke, dopunski rad lekara, trošenje sredstava, primanje poklona, sukob interesa, liste čekanja, odnos između farmaceutskih kuća i lekara kao i prijem u radni odnos. Svi ovi rizici bi se značajno smanjili da postoje sistemski zakoni. Zloupotrebama naročito odgovara činjenica da ne postoje jasno definisane procedure i liste čekanja, kao i kriterijumi za obavljanje dopunskog rada čiji se prihodi ne slivaju u budžet, nego se raspodeljuju zaposlenima u zdravstvenim institucijama. Takođe zakon nije precizno regulisao uslove pod kojima zaposleni u državnim ustanovama, mogu da se angažuju u privatnim ustanovama.

⁶²http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

Vrlo su neprecizne odredbe Etičkog kodeksa Lekarske komore, koja zabranjuje da se traže ili primaju bilo kakve nagrade, van onih legalnih. Isto tako se zakonom ne reguliše nastajanje i rešavanje sukoba interesa zdravstvenih radnika, koji obavljaju funkcije u različitim komisijama koje donose odluke.

Takođe nije regulisano ni polje donacija zbog nepostojanja komisija koje bi prethodno sagledale sve aspekte tog poduhvata i dale svoje mišljenje. Sve ovo ukazuje na potrebu donošenja novog Zakona o javnim nabavkama koji je 2013. godine i donet, ali ni do danas njegova primena se ne sprovodi u punom obimu. Tome treba dodati izostanak interne i eksterne kontrole nadležnih državnih organa, kao i neadekvatnu primenu represivnih mera.

U 2013. godini Agencija je sprovedla opsežniju analizu trošenja novca osiguranika i pružanja zdravstvenih usluga i došla je do pokazatelja koji govore da zdravstveni sistem nije informatizovan, što za sobom povlači netransparentno trošenje novca osiguranika. Unapređenjem informacionog sistema i zdravstvene usluge bi bile znatno vidljivije i njihov rad bi se mogao mnogo lakše pratiti.

15.1 CILJEVI ZDRAVSTVA

Ciljevi zdravstva:

- Identifikovani i otklonjeni svi nedostaci u pravnom okviru koji pogoduju korupciji i obezbeđena puna primena;
- Uspostavljeni efikasni mehanizmi za integritet, odgovornost, transparentnost u donošenju i sprovođenju odluka;
- Transparentan informacioni sistem u zdravstvu i učešće građana u kontroli zdravstvenih institucija u skladu sa zakonskom zaštitom podataka ličnosti.⁶³

⁶³http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

16. OBRAZOVANJE I SPORT

U oblasti obrazovanja rizici za korupciju se uglavnom vezuju za odsustvo transparentnosti u okviru obrazovnih institucija, naročito ponašanja direktora u procesu javnih nabavki, organizacije ekskurzija, kao i kroz diskreciono pravo direktora u pogledu zapošljavanja kadrova. Takođe se javljaju i problemi zbog odsustva kontrole, kao i problemi sa prosvetnom inspekcijom, koja uglavnom funkcioniše pod patronatom nadležnog Ministarstva.

Ovoj problematici su posvećeni i delovi izveštaja OECD iz 2012. godine pod nazivom „Jačanje integriteta i borba protiv korupcije u obrazovanju – Srbija“. U ovom izveštaju kao najveći „krivac“ za ovakvo stanje su nekvalitetna interna fakultetska pravila i propisi koji su vrlo nejasni studentima i nedostatak jasnog navođenja da isključivo kvalitet znanja studenta, a ne neki drugi uticaji, opredeljuju ocenu koju student dobija. Zapaža se nedostatak zakonskih normi u Republici Srbiji, koji bi poboljšali kvalitet rada školskih ustanova. Takođe je važno uvesti kontrolu upravljanja sredstvima koja potiču iz donacije, od sponzorstva ali i od lokalne samouprave.

Vrlo je važno da se na zakonit način reguliše status privatnih visokoškolskih ustanova, jer se ovde uočavaju propusti koji su vezani za standarde i mehanizme kontrole kvaliteta, što može da dovede do mogućnosti zloupotrebe u okviru ovih obrazovnih ustanova.

Posebno se stavlja akcenat na rad komisije za akreditaciju, koja mora više da se anganžuje, kroz posete visokoškolskim ustanovama gde bi se uverili u kvalitet rada pre izdavanja dozvole, kao i da naknadno provere da li se primenjuje u radu sve ono što je pretpostavljeno zakonom. Sve ove aktivnosti isključivo treba sprovoditi pod nadzorom resornog ministarstva.

Oblast sporta, ne samo u Republici Srbiji, već i u celom svetu je uvek bila pogodno tlo za velike zloupotrebe. Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji, koja je doneta za period od 2009-2013, kao najveći problem je navela odsustvo transparentnosti finansiranja. Zakon o sportu koji je donet 2011. godine („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 24/11, 99/11“) kao i drugi podzakonski akti, pokušali su da stvore dobru osnovu za unapređenje transparentnosti finansiranja prvenstveno iz javnih izvora, međutim iza očiju javnosti i dalje je ostalo finansiranje iz privatnih izvora, a što nije dobro. Vlasnička struktura sportskih klubova, takođe nije do kraja rešena, pa je to takođe izvor korupcije u sportu. Nije tajna da je politika u

sportu vrlo prisutna, ali ovaj problem do kraja nije rešen. Strategija nalaže da se sport depolitizuje i da postane autonoman, ali dalje od toga se nije otišlo, tako da u upravama klubova i dalje čelne funkcije zauzimaju ljudi iz politike, čiji je uticaj i dalje veliki. Možda se i neki napredak vidi u Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, koji uvodi krivično delo „Dogovaranja ishoda takmičenja“ („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 121/12“).

16.1 CILJEVI OBRAZOVANJA I SPORTA

Ciljevi obrazovanja i sporta su sledeći:

- Izmenjen pravni okvir koji se odnosi na izbor, položaj i ovlašćenja direktora osnovnih i srednjih škola, kao i dekana fakulteta;
- Usvojeni propisi koji regulišu prosvetnu inspekciju;
- Transparentnost postupka upisa, polaganja ispita, ocenjivanja i evaluacije znanja u svim školskim institucijama;
- Proces akreditovanja i naknadne kontrole ispunjenosti uslova za rad kod državnih i privatnih školskih ustanova zasnovan je na jasnim, objektivnim, transparentnim i unapred utvrđenim kriterijumima;
- Uspostavljena transparentnost finansiranja sporta i vlasničke strukture sportskih klubova i saveza.⁶⁴

⁶⁴http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

17. MEDIJI

„Glavno sredstvo kojim se informacije prenose javnosti su nezavisni i slobodni mediji“.⁶⁵ To je nesumnjivo tačno. Ali i u medijima ima pojava oblika korupcije, koji ne dozvoljavaju da informacije koje se prezentuju javnosti budu do kraja objektivne. Ta činjenica je i bila razlog da se u strategiji razvoja sistema javnog informisanja, tom problemu posveti veća pažnja. Najpre je usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 121/12“) pružena puna zaštita novinara, jer odredbama ovog zakonika dekriminalizovana su krivična dela „kleveta“ i „neovlašćeni javni komentar o sudskim postupcima“. Savet Evrope je takođe svojim preporukama ukazao da je neophodno da se utvrdi vlasnička struktura medija i koji su to faktori koji utiču na nezavisnost medija. Rezolucijom Evropskog parlamenta o procesu evropskih integracija Srbije B7-0021/2011 izražava se stav da aktuelna vlast vrši pritisak na medije, pokušavajući da vrši kontrolu nad njima i da je vrlo diskutabilna vlasnička struktura medija. Ovaj stav Evropskog parlamenta ukazuje da javnost nije upoznata ko su stvarni vlasnici pojedinih medija, pa samim tim nemaju saznanje da li su informacije koje im se plasiraju strogo dirigovane od pojedinih krugova koji stoje iza tih medijskih kuća. Takva medijska atmosfera umnogome otežava rad Republičke radiodifuzne agencije (RRA), koja je jedino kompetentna za izdavanje dozvola za emitovanje radio i televizijskim stanicama. Da bi se ovo otklonilo, neophodno je da se ustanovi Registar javnih glasila. Za sada ne postoje zakonski okviri koji regulišu način evidentiranja a ni vođenja tog registra, pa samim tim i vlasnička struktura se ne može utvrditi.

Kod nas još uvek nisu utvrđeni kriterijumi za dodelu pomoći od strane države, tako da se u tom slučaju primenjuju opšti propisi i načela, što može da dovede učesnike konkursa u neravnotežan položaj.

Republika Srbija bi morala da donese zakone koji su u skladu sa standardima Međunarodne zajednice i medijskim zakonima Saveta Evrope i Evropske unije.

⁶⁵ Transparency international, Antikorupcijski priručnik, OSCE, Beograd, strana 107

17.1 CILJEVI MEDIJA

Ciljevi medija su:

- Transparentno vlasništvo, finansiranje medija i uređivačka politika.⁶⁶

18. ZAKON O AGENCIJI ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE⁶⁷

18.1 ZAKON O STRATEGIJI ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE

Ovaj zakon predstavlja najnoviji antikorupcijski preventivni zakon u Republici Srbiji i od svih prethodnih je najobuhvatniji. Nastao je sa zadatkom da nadzire sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije. U završnom poglavlju Narodne skupštine Republike Srbije koja je krajem 2005. godine utvrdila strategiju, predviđeno je da se posebnim zakonom osnuje samostalno i nezavisno telo sa sledećim ovlašćenjima:⁶⁸

1. Nadzor nad sprovođenjem strategije i akcionog plana;
2. Koordinacija državnih organa u borbi protiv korupcije;
3. Primena propisa iz oblasti rešavanja sukoba interesa za funkcionere u svim organima vlasti;
4. Kontrola primene propisa o finansiranju političkih stranaka i izbornih kampanja;
5. Nadzor nad radom organa koji se bave borbom protiv korupcije;
6. Razvijanje planova integriteta u javnom i privatnom sektoru;
7. Davanje inicijative za primenu i donošenje propisa državnih organa;
8. Redovno periodično izveštavanje Narodne skupštine i javnost u radu;
9. Međunarodna i regionalna saradnja u oblasti borbe protiv korupcije.

Zakon je stupio na snagu 1. januara 2010. godine, a članom 5 ovog zakona je regulisana njegova nadležnost. Prilikom donošenja ovog zakona, predlagač se umnogome oslanjao na odredbe Konvencije Ujedinjenih Nacija protiv korupcije, koja zagovara osnivanje više tela čiji će zadatak biti da radi na planu preventivno-edukativnih aktivnosti u borbi protiv korupcije.

⁶⁶http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_peri_od_od_2013_do_2018_godine.html

⁶⁷ „Službeni glasnik Republike Srbije, broj 97/08“

⁶⁸ Korupcija, problemi i prevazilaženje problema, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, strana 189

U članu 5 konvencije UN se kaže:⁶⁹

1. Svaka država ugovornica, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, dužna je da razvija i primenjuje ili održava delotvornu, koordiniranu politiku sprečavanja korupcije kojom se unapređuje učešće društva i održavaju načela vladavine prava, dobrog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, integritet, transparentnost i odgovornost.

2. Svaka država ugovornica nastojaće da ustanovi i unapredi efikasnu praksu usmerenu na sprečavanje korupcije.

3. Svaka država ugovornica nastojaće da redovno vrši procenu odgovarajuće pravne regulative i upravnih mera u cilju utvrđivanja njihove adekvatnosti za sprečavanje i borbu protiv korupcije.

4. Države ugovornice, prema potrebi i u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, sarađivaće međusobno i sa osiguravajućim međunarodnim i regionalnim organizacijama na unapređenju i razvijanju mera iz ovog člana. Ta saradnja može obuhvatiti učešće u međunarodnim programima i projektima usmerenim na sprečavanje korupcije.

Iz napred nabrojanih ovlašćenja agencije, može se zaključiti da predmet zakona su osnivanje, nadležnosti, organizacija i način rada agencije, pravni položaj, pravila u vezi sa sprečavanjem sukoba interesa pri vršenju javne funkcije i prijavljivanja imovine funkcionera, kao i postupak i odlučivanje u situaciji kada se povredi taj zakon.

U zakonu o Agenciji za borbu protiv korupcije propisano je mnogo prekršaja, koje mogu da počine nosioci javnih funkcija (neprijavljivanje imovine i poklona, sukob interesa, itd.), a isto tako su pobrojani i prekršaji vezani za rukovodioce javnih institucija.

Agencija u svom radu nailazi na velike poteškoće. Najpre se uočava sporost prekršajnih sudova u postupanju u predmetima protiv funkcionera, zbog povrede odredaba Zakona o Agenciji i neblagovremenog dostavljanja izveštaja o imovini i prihodima (najčešći prekršaji). Takođe prekršajni sudovi imaju problema i da dođu do pojedinih podataka koji predstavljaju

⁶⁹ Korupcija, problemi i prevazilaženje problema, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, strana 190

validne dokaze kod utvrđivanja odgovornosti okrivljenog, jer ne postoje baze podataka kod drugih organa koje bi trebalo uporediti sa podacima koje poseduje agencija. I još jedan mnogo veći razlog koji utiče na efikasnost prekršajnog postupka su kratki rokovi zastarevanja, koji su ograničeni na godinu dana, izuzev u oblasti javnih nabavki i finansiranja stranaka gde su rokovi zastarevanja produženi na tri odnosno pet godina.

Pored prekršajnih sankcija, Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije predviđa i krivične sankcije, a kao najteža mera koja je previđena za kršenje jeste krivično delo „neprijavljivanje imovine i davanje lažnih podataka o imovini“. Kod ovog krivičnog dela nije dovoljno da samo jedan funkcioner nije prijavio imovinu, ili dao lažne podatke o istoj, već je potrebno da se dokaže namera da prikrije vrednost imovine.

19. SAVET ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE

Savet za borbu protiv korupcije osnovan je 11. oktobra 2001. godine kao stručno-savetodavno telo Vlade Republike Srbije sa jednim zadatkom, a to je „da sagleda aktivnosti u borbi protiv korupcije, da predlaže Vladi Republike Srbije mere koje treba preduzeti u cilju efikasne borbe protiv korupcije, kao i da prati njihovo sprovođenje i da daje inicijative za donošenje propisa, programa i drugih akata i mera u ovoj oblasti“.⁷⁰

Vlada je na neki način bila primorana da osnuje neki nezavisan organ, jer prema statističkim podacima referentnih međunarodnih institucija, nakon raspada Jugoslavije stekli smo neslavnu reputaciju, jedne od najkorumpiranijih država na svetu.

Formiranjem kancelarije za tehničko-administrativne poslove u avgustu 2003. godine, Savet je i praktično započeo sa radom. Ali što se odmah da primetiti, je to da je Savet osmišljen kao stručno-savetodavno telo, da prima žalbe građana. Obraduje ih i eventualno vrši promene, a ponekad i samoinicijativno prikupi određene podatke i sačinjava izveštaj koji prosleđuje Vladi, ili nekom drugom nadležnom državnom organu. Kancelarija Saveta uvek za sve dostavljene predstavke zahteva povratnu informaciju o preduzetim merama, koju ponekad saopštava i javnosti. Međutim i sam Savet vrlo često je nailazio na vrlo lošu saradnju, prvenstveno sa Vladom, koja nije imala obaveze da preduzme bilo kakve konkretne mere, da

⁷⁰ Odluka Vlade Republike Srbije o obrazovanju Saveta za borbu protiv korupcije, „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 59/2001

aktivira određene mehanizme koji bi reagovali u konkretnom slučaju i pokrenuli nadležne istražne i pravosudne organe, pa čak se događalo da kancelarija Saveta na dostavljen izveštaj ne dobije nikakav odgovor. Sve ovo je doprinelo da se do kraja sagleda problem netransparentnosti rada Vlade i državnih organa u Srbiji.

Članovi Saveta su vrlo ozbiljno shvatili svoju funkciju i znali su da je korupcija rak rana našeg društva i da se mora vrlo ozbiljno prići tom problemu, jer bez iskorenjivanja korupcije ne može se očekivati da se poboljšaju materijalni uslovi života kao i uspon privrede, a u krajnjoj liniji ne bi se mogli integrisati u međunarodne strukture, a što bi za našu državu bilo pogubno.

Uspostavljanjem novih vlasničkih odnosa u privredi, Savet je odjednom bio zatrpan predstavkama koje su ukazivale na korupciju u privatizaciji. Zaposleni i mali akcionari privatizovanih firmi su pokušali da zaštite i svoje interese i interese privatne svojine.

Savet za borbu protiv korupcije mnogo je doprineo sitnim akcionarima, a kao pozitivan primer se može navesti Zrenjaninska fabrika lekova „Jugoremedija“, koja je od strane Agencije za privatizaciju 10. septembra 2002. godine na aukciji prodala akcije „Jugoremedije“ iz državnog portfelja, ukupno 41.93% zaobilazeći berzu.

Savet za borbu protiv korupcije se uključio u čitav ovaj proces, jer je sagledao na osnovu pretpostavki koje su uputili radnici „Jugoremedije“, da postupanje učesnika u navedenoj privatizaciji ukazuje na moguću korupciju. Vladi je odmah upućen predlog za preispitivanje postupka privatizacije, da se utvrde sve relevantne činjenice vezane za ovaj postupak, a koje se odnose na strogo poštovanje zakona, da se utvrdi u kolikoj meri je ispoštovana zaštita privatne svojine svih vlasnika i da se do kraja sprovede princip legalnosti u promeni svojine na zakonom propisan način..

Vlada je prihvatila podatke do kojih je došao Savet za borbu protiv korupcije, pa je na svojoj sednici 25. novembra 2004. godine razmatrala dostavljen izveštaj i nakon toga donela zaključak da je bilo kršenja zakona i ugovora u postupcima prodaje udela „Jugoremedije“ i privatizacije iste. Posle tri i po godine borbe, mali akcionari su na sudu dokazali da je prodaja 41.93% udela „Jugoremedije“ bila nezakonita, uspeali su da povrate većinsko vlasništvo i da fabriku spasu od propadanja. Na ovom primeru se može videti značajna uloga Saveta za borbu

protiv korupcije, koja potpomognuta velikom upornošću malih akcionara ostvaruje veliku antikorupcijsku pobjedu. Savet je vrlo često slučaj „Jugoremedije“ iznosio u javnost, na savetovanjima u zemlji i inostranstvu i kroz taj primer iznosio svoja iskustva vezana za proces privatizacije i korupcije koja je uglavnom prisutna u ovom procesu. Isto tako uvek je istican i veliki doprinos drugih aktera, Okružnog javnog tužilaštva u Zrenjaninu, koje je 2006. godine podiglo optužnicu protiv dvojice direktora „Jugoremedije“ za zloupotrebu službenog položaja. Takođe veliki doprinos ide i sredstvima informisanja koja su propratila čitav ovaj proces, podrška građana, kao i intelektualaca koji su o čitavom slučaju animirali svoje kolege iz drugih zemalja.

Sve ovo ukazuje da borba protiv korupcije podrazumeva angažovanje čitave javnosti uz svesrdnu pomoć sudske vlasti.

V ZAKLJUČAK

Borba protiv korupcije je dug i težak put. Još uvek se ne može pretpostaviti koliko je vremena potrebno da bi se napravio značajan uticaj na rešavanje ovog problema. Jasno je da korupcija ne može potpuno da se iskoreni, ali se može i mora najpre podići svest ljudi, da je poštenje najvrednija ljudska osobina. Ono što ohrabruje, a što je pokušano kroz ovaj rad da se afirmiše je vrlo odlučan stav države da se uhvati u koštac sa ovom pošasti.

Zakonska regulativa koja pokriva ovu oblast značajno je unapređena. U 2013. godini stupile su na snagu izmene Krivičnog zakonika, kojima je delimično promenjena kaznena politika, uvedena su nova krivična dela, dok su neka postojeća redefinisana, a pojedina dekriminalizovana. Sve je to bilo važno, imajući u vidu realnost u kojoj se Republika Srbija nalazi i zacrtane ciljeve i tendencije Evropskog zakonodavstva.

Isto tako konstituisani su nezavisni antikorupcijski organi. Tu su pre svega misli na Agenciju za borbu protiv korupcije, Savet za borbu protiv korupcije, Državnu Revizorsku Instituciju i ombudsman koji se brine o otklanjanju loših postupaka državne uprave.

Značajno je unapređeno i istraživačko novinarstvo, koje u sadejstvu sa drugim antikorupcijskim organima umnogome doprinosi većoj efikasnosti, prvenstveno u otkrivanju nekih koruptivnih pojava. Uz sve ovo je važno i postojanje političke volje najviših delova vlasti i da su oni „antikorupcijski nastrojeni“.

S' obzirom na želju naše države da se približi i na kraju da postane zemlja članica Evropske unije, ona se mora u svim svojim aktivnostima oslanjati i poštovati Evropske zakone i standarde. Tu se podrazumeva uvažavanje dvadeset vodećih principa u borbi protiv korupcije, koji je usvojen od strane Komiteta ministara 06. novembra 1997. godine na 101. zasedanju Komiteta ministara.

LITERATURA

1. Simeunović D., Uvod u političku teoriju, Institut za političke studije, Beograd 2009.
2. Vujaklija, M., Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta Beograd, 1970.
3. Bošković M., Metodika otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela korupcije, Bezbednost, Beograd, broj 1, 2004.
4. Banović B. – Marinković D., Specijalne istražne radnje nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava, XLII redovno godišnje savetovanje udruženja za krivično pravo i kriminologiju Srbije i Crne Gore, Intermeks, Zlatibor-Beograd, 2005.
5. Banović B., Specijalne istražne radnje, Revija za kriminologiju i krivično pravo, broj 2-3, 2005.
6. Banović B., Specijalne istražne radnje i njihov doprinos u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela i izvršilaca, novo kazneno zakonodavstvo – dileme i problemi u teoriji i praksi, XVIII seminar prava, Budva, 2005.
7. Brkić S., Zaštita svedoka u krivičnom postupku i perspektive razvoja, Zbornik radova, Pravni fakultet, Novi Sad, izdanje XXXXIX, 2005.
8. Vasiljević T., Komentar zakona o krivičnom postupku, „Službeni list SFRJ“, Beograd, 1977.
9. Vasiljević T. – Grubač M., Komentar zakonika o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srbije“, Beograd, 2006.
10. Ilić G. – Majić M. – Beljanski S. – Trešnjev A., Komentar zakonika o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srbije“, Beograd, 2013.
11. Građani pred korupcijom, Transparentnost Srbija, 2007.

12. Organizovani kriminalitet, Beograd 27-28 oktobar, 2005.
13. Bezbednost, časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, godina LIV, 2/2012.
14. Korupcija, vlast, država, III deo, Beograd, 2011.
15. Antikorupcijski priručnik, suprotstavljanje korupciji kroz sistem društvenog integriteta, Transparency International, Beograd, 2004.
16. Grubač M., Krivično procesno pravo, „Službeni glasnik Republike Srbije“, Beograd, 2006.
17. Duzlevski M., Tužilaštvo za ratne zločine, svedok saradnik, (504o-504ć ZKP)
18. Ilić M., Korupcija – osnovni pojmovi i mehanizam za borbu, Zbornik radova, Pravni fakultet, Beograd, 2007.
19. Ilić P., Zaštita svedoka i drugih učesnika u krivičnom postupku, nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo, XLII redovno godišnje savetovanje udruženja za krivično pravo i kriminologiju Srbije i Crne Gore, Intermeks, Zlatibor-Beograd, 2005.
20. Lazarević J., Zaštićeni svedok i svedok saradnik, Kriminalitet u tranziciji; Fenomenologija, prevencija i državna rekacija, XIX tematski naučni skup na Paliću

PROPISI

Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srbije“, 2013. godina

INTERNET IZVORI

http://www.paragraf.rs/propisi/nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije_u_republici_srbiji_za_period_od_2013_do_2018_godine.html